

Roar Solheim
Trond Vidar Vedum

Fugleskole

Kurshefte utviklet av Norsk Ornitologisk Forening

På nettstedet Fuglevennen.no finner du oppgaver og spill som hjelper deg til å lære enda mer om fuglene.

Trykket Januar 2013
ISBN: 978-82-78-52108-3
Copyright: Norsk Ornitologisk Forening
Bildebehandling og layout: Roar Solheim.

Norsk Ornitologisk Forening

- Foreningen for fuglevern

Norsk Ornitologisk Forening (NOF) er en landsomfattende forening med avdelinger i alle fylker. Foreningen har også en rekke lokalavdelinger. En oversikt over alle lokalforeninger får du ved å gå inn på nettsiden www.birdlife.no.

Foreningens mål er å utbre interessen for ornitologi, øke kunnskapen om fugler og bidra til vern av fuglene og deres leveområder.

Norsk Ornitologisk Forening gir ut tidsskriftene *Vår Fuglefauna* og *Fuglevennen*.

Kurset *Bli kjent med fuglene* er foreningens kursopplegg for barn med nettstedet Fuglevennen.no.

Foreningen har også tidligere gitt ut en bok under tittelen *Bli kjent med fuglene*.

Dette er en innføringsbok for barn der de 25 vanligste fuglene omtales.

Tekst og sangen til fuglene følger med på egen CD plate.

Fuglevennboka er beregnet på folk i alle aldre med interesse for fugl. Her finner du alt du trenger å vite om fugleforing, fuglekasser og en beskrivelse av fuglene i nærmiljøet.

Under *Spør en ornitolog* på Fuglevennen.no kan du stille spørsmål om ville fugler og få svar fra en ornitolog. Du kan også søke i tidligere stilte spørsmål med svar.

Den siste uka i mai arrangerer NOF hvert år *Fuglenes dag*. På denne dagen gjennomføres forskjellige arrangementer for å informere om foreningens arbeid, og å stimulere interessen for fugl.

Norsk Ornitologisk forening
Sandgata 30B
7012 Trondheim

tlf.: 73 84 16 40
E-post: nof@birdlife.no

Informasjon om kurset

Fugleskolen er utviklet av Norsk Ornitologisk Forening (NOF) som et tilbud til barn og unge for å vise dem gleden av å oppleve fuglene i naturen. Vi ønsker å gi barna motoriske utfordringer og fine naturopplevelser. Vi vil få barn ut i naturen, lære dem om naturmiljøet og gi dem kunnskap om fuglene. Vi trenger en ny generasjon med gode miljøholdninger og økologisk innsikt som ønsker å ta vare på naturen.

Kurset er utviklet med støtte fra *Den naturlige skolesekken*, og er godt egnet for bruk i grunnskolen. NOFs lokallag samt andre organisasjoner og kursholdere kan også arrangere kurset som et fritidstilbud.

Kursboka er tenkt som en mal for å gi barn større kunnskap om fugler. Det er relativt mye tekst i boka. Det er ikke meningen at alle skal kunne lese alt som står fra perm til perm og kunne alt som står der. Boka kan også fungere som en veileder for kursholderen. Det er presentert 56 fuglearter med fotografier. Det er kanskje like viktig å studere bildene som å lese tekstene.

Kurset er delt i tre deler, og det er mulig å bruke en eller flere av delene. Det beste er å starte med kurs 1 eller 2, etter som det passer med årstidene. Kurset består av aktiviteter som fugleføring, snekring av fuglekasser og registrering av fugler. Det er viktig at det blir stor egenaktivitet og mye uteliv. Resultater registreres under *Fugleskole* på Fuglevennen.no. Opplysningene kan brukes til å ta bedre vare på naturen.

Når alle kursene er gjennomført og resultatene er registrert kan kursholder sende en bekreftelse sammen med deltagerens kontaktopplysninger til NOF. Deltagerne vil da få en overraskelse i posten, og ett års uforpliktende gratis medlemskap i NOF med bladet *Fuglevennen*.

NOF ønsker lykke til med gjennomføringen av kurset!

Bli kjent med fuglene

Velkommen til

kurs 1:

Fuglene på foringsplassen og i hagen

Det er spennende å studere fugler!

I Norge finnes det omkring 250 forskjellige fuglearter som bygger reir og får fram unger. Disse fuglene *bekker* i Norge.

I dette fuglekurset vil du bli kjent med noen av de vanligste fuglene som holder til der du bor. Du vil lære kjennetegn på fuglene. Du får også lære hvordan du må oppføre deg for å se dem på nært hold uten å forstyrre dem for mye. Du lærer hvordan du kan hjelpe fuglene ved å gi dem mat.

I kurs 1 gjør du dette:

- Du lærer hvordan du kan kjenne de vanligste fuglene fra hverandre og litt om hvordan de lever.
- Du skal fore fugler i minst tre uker. En gang hver uke noterer du ned hvilke fugler du ser.
- Opplysningene registreres i *Fugleskole* på nettstedet *Fuglevennen.no*.

For å få godkjent kurs 1 må kursholder bekrefte at du:

- Har vært med på tre kurssamlinger.
- Har lagt inn registreringene dine fra foringsplassen på *Fuglevennen.no*.

Dompap

Fuglen du ser på fotografiet over er en dompap. Er den ikke flott? Dompapen er lett å kjenne igjen med de røde fjærene. Det er hannen som har røde fjær på brystet. Hunnen har grå fjær på brystet.

Om sommeren holder dompapen til i skogen. Den trives der det vokser gran og furu. Reiret bygger den inne i en tett gran- eller einerbusk. Reiret er vanskelig å finne, og dompapen lever et stillferdig liv om sommeren. Derfor ser du den nesten ikke på denne årstiden.

På bildet kan du se at dompapen spiser frø. Fugler som lever av å spise frø har kraftig nebb. Dompapen er en fink. Alle finkene har slike trekantete nebb.

Om vinteren trekker dompapen inn dit hvor det bor folk. Den leter etter frø på bakken og på fuglebrett. Dompapen har lært at mange forer fuglene. Den er veldig glad i solsikkefrø.

Fuglefjærene

Fuglene har vinger med store fjær. Det er disse fjærene som gjør at de kan fly. Fuglekroppen er også dekket av fjær. Det er dette som er fuglenes spesielle kjennetegn. Ingen andre dyregrupper har fjær.

Fuglenes kroppsfjær er dunete inn mot kroppen. Fuglene ”fanger” luft mellom fjærene. Når lufta varmes opp, isolerer den mot kulda. På samme måte kan vi beskytte oss med tykke ullgensere om vinteren. Dette gjør at fuglene kan overleve selv om det kan være mange kuldegrader.

Dompap hunn

Meisene

Kjøttmeisen er en vanlig fugl i hager. Den trives nær oss mennesker, og har lært seg at den kan finne frø på fuglebrettet. Kjøttmeisene liker frø som inneholder mye fett. Det gjør solsikkefrøene.

Kjøttmeisen har gule fjær på brystet med en svart stripe av fjær i midten. Kinnene er hvite. Toppen av hodet er blåsvart, og ryggsiden er gråblå.

Blåmeisen er litt mindre enn kjøttmeisen. Den har også gule fjær på brystet, og en fin, blå hette på hodet. Ser du en blåmeis på fuglebrettet vil du snart oppdage at den snapper med seg et solsikkefrø før den flyr til et tre i nærheten. Her setter den seg på ei grein og holder fast frøet med bena. Så hakker den løs på frøet.

Svartmeisen og granmeisen er små meiser. Mens granmeisen er gråfarget på ryggen, er svartmeisen koksgrå eller svart. Svartmeisen er litt mindre enn granmeisen. I bakhodet har svartmeisen en liten hvit flekk. Hvis du ser en meis med en slik hvit nakkeflekk, kan du være helt sikker på at det er en svartmeis.

Toppmeisen er en morsom liten meis. Den er lite redd for oss mennesker. På hodet har den en liten, svart- og hvitflekke fjærtopp. Den er derfor lett å skille fra de andre meisene. På ryggen er den tydelig brunfarget.

Lag en foringsplass til fuglene

Om vinteren kan det være vanskelig for fuglene å finne mat. Da kan du lage en foringsplass. Du kan lage et foringsbrett som du setter opp utenfor vinduet, eller ute i skogen. På dette kan du legge ut solsikkefrø, brød og kakerester. Du kan også henge opp noen små rør som du fyller med nøtter eller meiseboller. Meisebollene inneholder fett og frø, og er veldig populær mat blant mange småfugler.

På fotografiet til venstre ser du eksempel på en foringsplass for fuglene. Oppe til høyre henger meisebollene i et rør av metallnett. Gir du fuglene solsikkefrø vil du få besøk av mange meiser og finkefugler. Legger du ut korn, vil arter som gulspurv og gråspurv kunne komme. Da kan du lage en foringsbøtte slik som du ser på bildet. Kjøttmeis og blåmeis er de vanligste meisene rundt husene.

Under til venstre ser du en frøautomat som passer til solsikkefrø. På bildet under henger forskjellige automater av metallnett. Disse kan brukes til jordnøtter og meiseboller.

Fuglene ser bevegelser

Fuglene holder alltid godt øye med omgivelsene sine. Raske bevegelser kan bety at en rovfugl er på jakt, eller at en annen fugl flykter fra fare. Fugl som flykter, flyr gjerne opp i lufta. Derfor er raske bevegelser oppover noe som alle fugler er svært vare for. Det har også sammenheng med at blader, kvister og andre ”døde” ting faller nedover. Det som beveger seg oppover, er som regel noe levende.

Dette betyr at du må unngå å løfte armene dine raskt når du ser på fugl. Da kan fuglene plutselig bli skremt og forsvinne. Hvis du må heve armene, bør du gjøre det langsomt. Høye lyder og andre, raske bevegelser er heller ikke gunstig. Er dere flere sammen, bør dere snakke lavt. Flytt dere langsomt og forsiktig.

Det kan være lurt å lage en foringsplass nær huset der du bor. Da kan du studere fuglene gjennom et vindu. Slik forstyrrer du fuglene minst mulig. Fuglene venner seg til at det som skjer inne i huset ikke er farlig for dem.

Hvis du bor i en bygård kan det være vanskelig å finne et passende sted for å sette opp en foringsplass. Da kan du henge opp fuglemat ute i skogen.

Med en liten kikkert kan du på litt avstand finne ut hvilke fugler som besøker foringsplassen din. Setter du deg ned vil fuglene snart være på plass. Det er viktig at du ikke gjør brå bevegelser. Etter hvert som fuglene blir trygge kan du flytte deg nærmere foringsplassen.

Slik artsbestemmer du en ukjent fugl

En dag sitter denne fuglen på forplassen din. Fugleboka er ikke der du er. Dette bør du gjøre:

- Merk deg hvor stor fuglen er (omtrent som en dompap, eller litt større).

- Skriv ned spesielle kjennetegn (se antydninger på bildet).

- Merk deg hva fuglen gjør, hva den spiser. Oppfører den seg forskjellig fra de andre fugleartene?

Når du kommer hjem, leter du i fugleboka etter fugler som kan ligne. Da finner du ut at du har sett en **kjernebiter!**

Her er en fugl du kan øve deg på å beskrive:

Forsøk å legge merke til noe av dette:

Hvilke farger har fjærene på fuglen?

Har den noen tydelige mønstre på hodet, på vingene eller på kroppen?

Har den lange eller korte bein?

Hvordan ser nebbet ut? Er det spist, tynt, trekantet? Er det langt og rett, eller krokete i spissen? Eller har fuglen et bredt nebb slik som Donald Duck?

Står fuglen på bakken? Klamrer den seg til en trestamme? Svømmer den på vannet? Vasser den i vann til opp på beina?

De to fuglene i bakgrunnen er to laksender. De kan si deg noe om størrelsen på fuglen (se i fugleboka hvor store laksendene er).

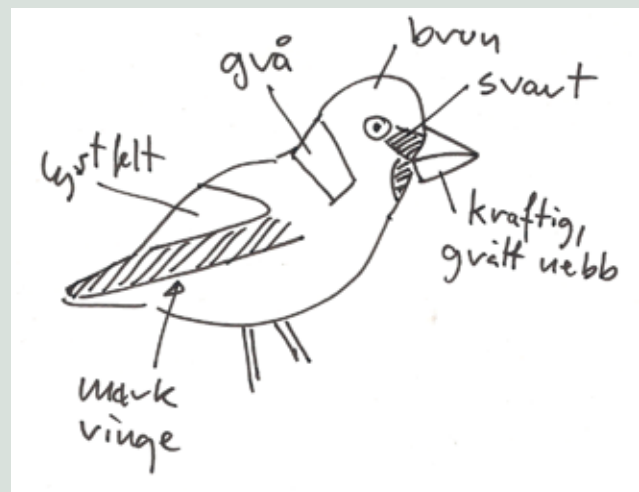
Hvis du ikke finner ut hvilken fugl dette er, så finner du svaret på side 24.

Lag en enkel skisse av en fugl

Ser du en fugl du ikke kjenner kan du forsøke å tegne den. Det er ikke så viktig at tegningen blir så fin. Det viktigste er at du skriver ned hva slags farger og mønstre den hadde på fjærdrakten.

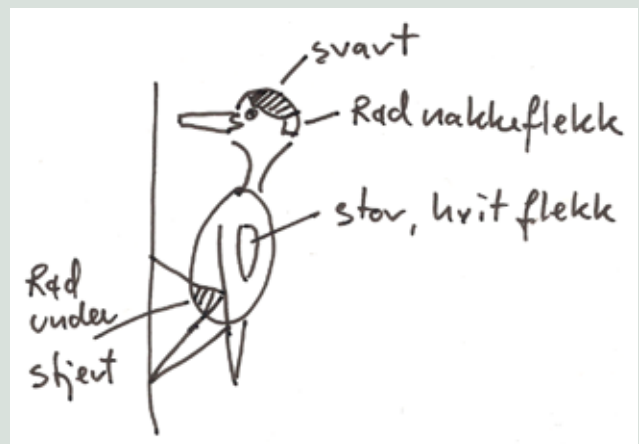
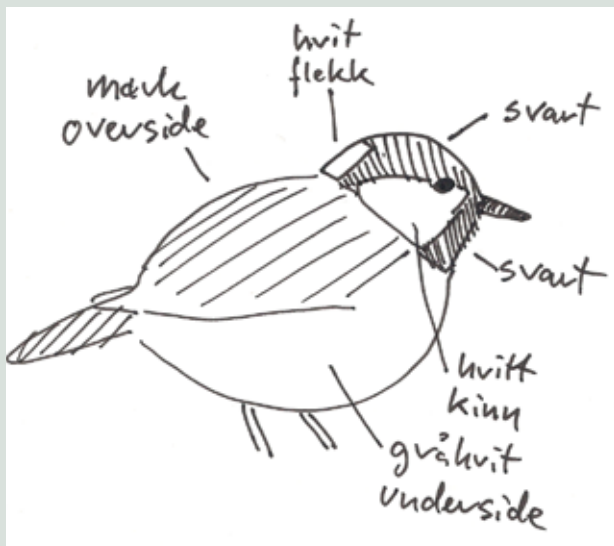
Kanskje har fuglene noen spesielle kjennetegn som du merker deg. Se spesielt etter hvordan nebb og føtter ser ut. Senere kan du slå opp i en fuglebok og forsøke å finne ut hvilken fugl dette var.

Til høyre ser du hvordan en feltskisse av fuglen på bildet på forrige side kan se ut.

En feltskisse kan være svært enkel. Se på fuglen til venstre. Kroppen og hodet er bare to rundinger, mens halsen er to streker som forbinder dem. Vingene og stjerten er tegnet på kroppen, og beina er bare enkle streker. Likevel forteller tegningen det viktigste: Fuglen har lang hals, langt nebb som buer nedover, og lange bein. En beskrivelse av mønsteret på kroppen (spraglede) er alt som er tatt med. Men dette er nok til å si at det er en spove (en vadefugl), og kanskje også til å si at arten er en storspove.

Se om du kan finne ut hvilke tre fugler disse skissene kan være (fasit finner du på side 24):

Gråspurv og pilfink

Gråspurven er en fugl som trives i byer, og rundt hus og i hager der folk bor. Det er alltid livlig der gråspurven holder til. Den smetter inn og ut av buskene i hagen og lager masse lyder.

Gråspurven har brune fjær på ryggen. På brystet og på hodet har den gråhvite fjær. Det er derfor den har fått navnet gråspurv. Hannen har en svart flekk i strupen, og et svart felt rundt øynene.

Gråspurvhunnen har et lyst felt over øyet, og er ellers gråbrun på hodet.

Gråspurvene lever gjerne i små flokker. Når du ser en slik flokk, må du kikke nøye på fuglene. Ofte kan flokken bestå av en fugleart som ligner veldig mye på en gråspurv.

Det er pilfinken. Den har en hvit flekk på kinnet med en svart flekk i midten. Pilfinken har som regel en varmere brunfarge enn gråspurven, nesten litt sjokoladeaktig. I tillegg er den tydelig brun på toppen av hodet. Gråspurvene er aldri brune på toppen av hodet.

Hos pilfinkene ser hann og hunn like ut.

Gråspurven og pilfinken er frøspisere, men de spiser gjerne rester av brød og kaker. Derfor ser du ofte disse fuglene der mennesker spiser mat ute.

Noen ganger kan gråspurv og pilfink spise litt solsikkefrø, men korn er det de spiser mest av.

Grønnfink
hann

Grønnfink og gulspurv

Grønnfinken er mange steder en vanlig fugl på fuglebrettet. Den har grågrønne fjær som dekker kroppen. De ytterste vingefjærene til grønnfinken har en knallgul kant. Når den sitter stille, ser du tydelig denne kanten som en gul stripe på vingen. Dette er kanskje det beste kjennetegnet på grønnfinken.

Gulspurven har noen flotte, gule fjær i brystet og på hodet. På ryggen like over stjerten har den rødbrune fjær.

Hos fuglene er det nesten alltid slik at hannene har sterkere farger enn hunnene. Slik er det både hos gulspurven og grønnfinken.

Se om du kan plukke ut hanner og hunner på bildet av gulspurvflokken nederst på siden.

Grønnfink og gulspurv opptrer gjerne mange sammen i flokk. Om vinteren streifer de omkring på jakt etter mat. Mange grønnfinker holder til på foringsplasser gjennom hele vinteren, men de kan flytte mellom foringsplassene. Andre trekker til land som Spania og Portugal om vinteren. Slike fugler kalles trekkfugler.

Gulspurv
hunn

Gulspurven er en frøspiser. Legger du ut korn og frø kan du få besøk av store flokker med gulspurv. En fin måte å fore denne arten på er å lage noen store hull nær bunnen av en stor bøtte (se bilde side 6). Fyll bøtta med korn og sett lokk på. Plasser bøtta på en stein like over bakken. Nå vil du se at gulspurvne samler seg i store flokker og spiser frø som tyter ut av hullene i bunnen av bøtta. De liker å plukke maten sin på bakken, eller på taket av forplassen, som på bildet under.

Klarer du å se hvilke gulspurver som er hanner og hvilke som er hunner?

Få en håndtam meis!

Mange meiser kan bli så tillitsfulle at de lander på hånda di for å hente mat. Sett deg nær foringsplassen noen ganger. Flytt deg etter hvert litt nærmere. Fuglene blir da trygge på deg. Nå kan du legge noen frø eller nøtter ytterst på fingertuppene dine.

Knuste hasselnøtter, jordnøtter eller mandler er noe fuglene liker svært godt. Svartmeis, granmeis og løvmeis er de som raskest lander på hånda di. Blåmeisen kan også bli håndtam. Kjøttmeisen er litt mer "skeptisk", men er du tålmodig kan det gå.

Også andre arter som besøker forplassen kan bli håndtamme, men det krever mer arbeid og tålmodighet.

Det er kjempemorsomt å få fuglene til å spise av hånda!!

Håndtam
svartmeis

Håndtam
granmeis

Spettmeis

Spettmeisen er en fugl som trives i hager og parker. Den har blågrå fjær på ryggen og hvite fjær i brystet. Under stjerten og på sidene under vingen er den rødfarget, litt lik fargen på en murstein.

Navnet spettmeis har den nok fått fordi den har et langt og kraftig nebb. Nebbet ligner et lite spett. Det kraftige nebbet bruker den til å hakke i fett og solsikkefrø, og til å hakke fram insekter under barken på trærne.

Fra nebbet og gjennom øyet går det en svart stripe. Det ser ut som om den har en svart maske. Noen synes den ligner på en liten fuglebanditt.

Spettmeisen har reiret sitt inne i hule trær eller fuglekasser. Hvis inngangshullet er litt stort, eller hvis det er sprekker i fuglekassene, murer spettmeisene igjen. Den henter bløt jord med nebbet sitt og dytter dette i sprekken.

Spettmeisen gjør noe som ingen andre fugler kan. Den klatrer på trestammene med hodet vendt nedover. Spettmeisen har store føtter med kraftige tær og klør. Kanskje er det derfor den klarer å klatre med hodet nedover.

Spettmeisen er veldig glad i solsikkefrø. Den henter ett og ett frø på forplassen, og flyr avsted og gemmer frøene i barksprekker. Frøene blir viktig mat når fuglene hekker neste vår.

Flaggspett hunn
på meiseboller

Flaggspett

På bildet ser du en flaggspett. Den har fått navnet sitt fordi den har så tydelige fargeforskjeller. Det røde og hvite kan minne om fargene i det danske flagget. Navnet har vi nok arvet fra dansk språk.

Spettene er glade i fett og spekk. Henger du opp fett på en foringsplass, kan du snart få spetter på besøk.

Flaggspetten har røde fjær under stjerten. Hannfuglen har også en rød flekk i bakhodet. På vingene kan du se at den har noen små, hvite flekker i de svarte fjærene. På skuldrene har flaggspetten to store, hvite felter.

Spettene har føtter med kraftige klør slik at de kan holde seg fast når de klatrer på en trestamme.

Kan du se hva som er forskjell på hann og hunn hos flaggspetten?

Når spettene banker hurtig med nebbet på en trestamme, lager de en rask trommelyd. Dette er spettenes måte å ”synges” på. Vi sier at de trommer.

På toppen av gamle telefonstolper er det ofte en metallhette som beskytter treverket. Mange flaggspetter trommer på slike metallplater. Det gir enda kraftigere lyd enn når spetten trommer på en trestamme.

Flaggspetthannen på bildet til høyre har også hakket ut en sprekk i høyre kant av stolpen. Her fester den kongler slik at den kan hakke ut frøene fra konglene. En slik sprekk kalles en spettesmie. Det er bare flaggspetten som lager slike smier.

Grønnspekk

Grønnspekken er en ganske stor spekk. Den lager helst reirhull i store osper.

Spekkene har kraftig nebb slik at de kan hakke reirhull i trær. Hvert år lager de et nytt reirhull. Derfor blir det mange ledige reirhull som andre fugler kan hekke i.

Spekkene velger ofte osp som reirtre hvis de finner slike. Ospa er lettere å hakke i enn bartrær. Derfor er ospa et veldig viktig tre for spekker og hullrugere.

Svartspekk

Svartspekken er den største spekken i Norge. Den har et kraftig og langt nebb. Med dette nebbet kan svartspekken hakke ut store fliser fra trær og lage seg et fint reirhull.

Furutrærne har ekstra hard ved. Nettopp fordi svartspekken har så kraftig nebb, klarer den å hakke seg inn i furutrærne. Den hakker seg også inn til stokkmaur som lever inne i kjernen av grantrær. Lange, kraftige fliser på bakken rundt treet røper at det er svartspekken som har vært på matleteing.

Lag en fjærsamling

Stjertfjær av ringdue

I skogen finner du ofte fjær fra ringdue. Det er fordi disse duene er bra mat for hønehauk. Hauken ribber dem oppe på en liten stubbe eller haug. Fjær etter kråke og skjære er også vanlige å finne. På stranda langs kysten kan du finne fjær av store måker, ender og vadefugler.

De fleste fugler har tolv stjertfjær, men noen arter har flere. Hønefuglene har for eksempel 18 stjertfjær. Dersom du finner 18 stjertfjær av en tiur eller en orrhane, så vet du at du har funnet hele stjerten!

Fjærene under er fra stjerten av en tiur.

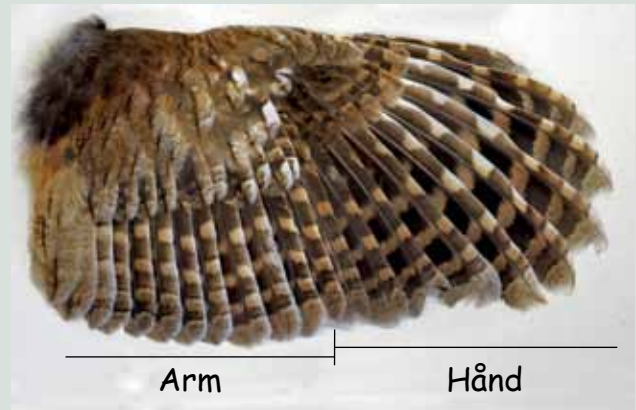

Det er spennende å samle på fuglefjær. Ute i naturen kan du finne fjær som en fugl har mistet.

Fuglenes fjær blir slitt gjennom året. De blekes av sollyset, og slites når fuglene flyr. Derfor feller fuglene fjærene en gang i året. Når en fjær faller av, begynner en ny å vokse ut.

Noen ganger kan du finne en hel haug med fjær. Det er som regel restene etter at en rovfugl har spist en annen fugl. Rovfuglene ribber gjerne fuglene de fanger før de spiser dem.

De store fjærene fra fuglenes vinger og stjern er de som er lettest å kjenne igjen.

Vingefjærene deles i håndsvingfjær og armsvingfjær. Håndsvingfjærene sitter ytterst på vingen, mens armsvingfjærene sitter innenfor. Hvis du finner restene etter et rovfuglmåltid, kan du plukke med deg alle fjærene. Da kan du studere forskjellen på de ulike vingefjærene. På kattuglevingen over ser du hvor skillet går mellom armsving- og håndsvingfjær.

På bildet under ligger to fjær etter en voksen jaktfalk, og gulpeboller. De lå på en stor grushaug, hvor flere rovfugler hadde sittet og speidet etter byttedyr. Det lå fjær av både jaktfalk og havørn på denne sitteplassen.

Finner du en fugl som er drept av en rovfugl, som sildemåke på bildet til høyre, kan du plukke av en del fjær til samlingen. La den døde fuglen ligge igjen, den er mat for den som har fanget den. På arket over er en stor og mindre håndsvingfjær festet, sammen med en helt hvit stjertfjær. Fjærskafet må presses flatt for at ikke store fjær skal vri seg på arket.

Du kan bruke tykk, hvit eller svakt farget kartong til å feste fjærene på. Klipp remser av den samme kartongen, og lim dem på der fjærskafet skal være. Bruk sterkt lim (RX-lim), og smør lim bare på hver ende av papirstrimlene. Bruk en liten kniv til å holde opp papirstrimmelen når du stikker inn fjærskafet og fester fjæra.

Skjæra er en vanlig fugl i Norge. Er den ikke flott med den lange stjerten?
Hodet og det meste av ryggen er dekket av svarte fjær med litt blågrønn metallglans.
Stjerten har grønn metallglans. Skjæra trives best der det er mange folk.
Da føler den seg trygg. Den er redd for rovfugler.
Skjæra spiser nesten hva som helst. og du vil nok få besøk av den på foringsplassen.

Skjæra bygger store reir av kvister. Reiret kan ligge åpent til i et løvtre, og da er det lett å se. Skjæra kan fly langt av gårde for å samle kvister. Disse fletter den fint sammen til et stort kvistreir. Den lager til og med tak på reiret sitt. Noen reir kan bestå av mange tusen kvister.
Skjæra bruker ofte reiret sitt i mange år. Da bygger den oppe på det gamle slik at dette kan bli veldig høyt. Inne i kvistreiret lager den en reirskål til eggene sine. Denne lager skjæra av jord og tynne røtter.

Kråke

Kråka er en av de vanligste fuglene i Norge. Den har grå fjær på ryggen og under brystet. Resten av kroppen er svart. Kråka er alltid på jakt etter mat, og legger du ut mat på en foringsplass må du regne med å få besøk av kråka.

Kråka bygger reiret sitt høyt oppe i et tre der den kan gjemme det godt. Kråkereiret består av kvister som den fletter sammen. Den bygger ikke tak over reiret slik som skjæra. Mange rovfugler hekker i gamle kråkereir. De kan ikke bygge reir selv, og er avhengige av at det finnes kråker der de selv holder til.

Kråkereir med små unger

Nøtteskrike

Bor du nær granskog kan du få besøk på foringsplassen av nøtteskrika. Den er en ganske stor fugl, men litt mindre enn skjæra. Den har brunrøde fjær i brystet og i nakken. Det aller beste kjennetegnet er noen flotte, blå fjær på vingene, og en kraftig, svart skjeggstripe.

Nøtteskrika kalles noen steder for ”kønnskrike” fordi den er så glad i korn.

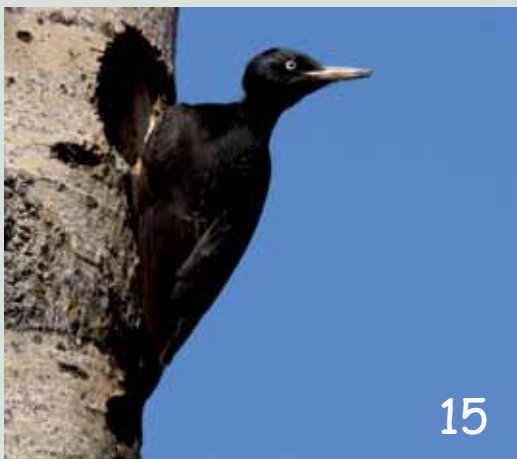

Fuglene på foringsplassen - test kunnskapene dine

I kurs 1 har du lært om 17 forskjellige fuglearter som du kan få besøk av på foringsplassen. Hvor mange fugler husker du navnet på? (Du finner svarene på side 24)

På nettstedet *Fuglevennen.no* finner du noen spill der du kan lære mer om fuglene på foringsplassen og teste kunnskapene dine.

Svar på fugleoppgaver:

Fuglen nederst på side 10 er en gråhegre.

Feltskissene på side 11 viser en flaggspett (hann), en svartmeis og en rødstrupe.

Fuglene på sidene 22-23 er:

- 1: Flaggspett
- 2: Nøtteskrike
- 3: Gråspurv (en hann)
- 4: Grønnfink (en hunn)
- 5: Svartmeis
- 6: Granmeis
- 7: Skjære
- 8: Dompap (en hann)
- 9: Spettmeis
- 10: Kråke
- 11: Blåmeis
- 12: Kjøttmeis
- 13: Toppmeis
- 14: Grønnspekk
- 15: Svartspett
- 16: Pilfink
- 17: Gulspurv

Skjema for registrering på forplassen

Område:			
Utført av:			
Startdato for observasjonene:	dag	måned	år
Varighet:			

Observerte fuglearter

Oppgi antall du har sett samtidig for hver art. Dersom du ikke har et nøyaktig tall, så skriv omtrentlig hvor mange fugler du så. Opplysningene registreres i *Fugleskole* på nettstedet *Fuglevennen.no*.

Art	Antall (maksimum)	Art	Antall (maksimum)
Kjøttmeis			
Blåmeis			
Grønnfink			
Pilfink			
Flaggspett			
Skjære			

Hva har du foret fuglene med?

☐ brød/kakerester	☐ jordnøtter	☐ solsikkefrø
☐ hirsefrø	☐ havre	☐ frukt/bær
☐ spekk	☐ kokte poteter	☐ helkorn
☐ annen mat		

Hvordan er været mens du forer?

Gjennomsnittstemperatur	
Snødekke?	☐ bakken helt dekket av snø ☐ bakken flekkvis dekket av snø ☐ ikke snødekke

Opphenging av kasse til perleugle.

Bli kjent med fuglene

Kurs 2 *Trekkfuglene* *Fuglekasser*

I kurs 2 gjør du dette:

- Du lærer om 17 av de vanligste trekkfuglene i Norge. Hvor er de om vinteren og hvordan klarer de å fly så langt?
- Du skal registrere når trekkfuglene kommer, i *Fugleskole* på nettstedet *Fuglevennen.no*.
- Du skal sette opp en fuglekasse og registrere hva som skjer i kassa i *Fugleskole* på nettstedet *Fuglevennen.no*.

For å få godkjent kurs 2 må du:

- Være med på tre kurssamlinger.
- Fylle ut skjema for trekkfuglene og levere dette til kursholder (du kan selv fylle ut trekkfuglskjemaet på *Fuglevennen.no*)
- Sette opp en fuglekasse. Registrere det som skjer i kassa og legge dette inn på *Fuglevennen.no*. Hvis kassa ikke blir tatt i bruk av noen fugler, skal du likevel legge inn opplysninger om når kassa ble satt opp, og når du har kontrollert den.

Linerle

Linerle
hann

Noen fugler kaller vi trekkfugler. Dette er fugler som ikke kan leve i Norge om vinteren. Det er fugler som lever av insekter eller finner mat på bakken, i vann eller nede i jorda.

Linerla er en trekkfugl. Du kjenner den igjen på den lange stjerten, og på de tydelige tegningene i svart og hvitt på hodet, vingene og ryggen.

Linerla har en slank kropp, i motsetning til en dompap som virker mye rundere. Linerla har også lengre bein og vinger enn dompapen.

Om høsten når det begynner å bli kaldt og insektene forsvinner, trekker linerlene sydover. Mange av de norske linerlene trekker gjennom Europa og ned til den østlige delen av Middelhavet.

De fleste linerlene fra Norge overvintrer i Afrika nord for ekvator. I de tørreste delene av Afrika kan linerlene finne mat rundt oaser og det som måtte finnes av elver og vann.

I april kommer linerla tilbake til Norge. Mange kommer tilbake til den samme plassen. Også når linerlene er i Afrika holder de seg på samme sted år etter år.

Linerle ungfugl

Stær

Stæren er også en trekkfugl. De fleste stærene trekker mot vest til England og Skottland. Allerede tidlig i mars kan stæren være tilbake i Norge. Stæren bygger reir inne i hule trær, eller i fuglekasser.

På ettersommeren når stæren skifter fjær, har de nye fjærene hvite spisser. Dette gir stæren en hvitprikkete vinterdrakt. Utpå senvinteren slites de hvite spissene bort. Stærens mørke hekkedrakt er derfor egentlig en slitt vinterdrakt!

Ringdue

Ringdua er en ganske vanlig fugl i åkerlandskapet. Duene spiser frø som de finner på bakken. Tidligere var ringduene rene skogsfugler. I de siste tiårene har de blitt vanlige å se i mange byer, spesielt i parker og på kirkegårder.

Når snøen dekker bakken, trekker de fleste ringduene ut av landet vårt. Mange ringduer trekker til Tyskland, Frankrike og Spania, men stadig flere forsøker seg på å overvintre i Norge.

Allerede tidlig i mars kommer de første ringduene tilbake i Norge.

Trekkfuglenes fantastiske liv!

Mer enn halvparten av fugleartene som hekker i Norge, trekker ut av landet om høsten.

Litt over 70 arter trekker til Afrika eller Asia.

De aller fleste av dem flyr til Afrika.

Noen trekker om dagen, men de fleste fuglene trekker om natta. De bruker blant annet stjernehimmelen å navigere etter. Store fugler bruker varmluft som stiger opp fra bakken.

Slike fugler trekker om dagen.

De fleste natttrekkende fugler flyr mellom 300 og 900 meter over bakken.

Fugler som trekker over de høyeste fjellene i Europa, Alpene, flyr som regel i god høyde over pass og daler. De er registrert i 3500 til 5500 meters høyde.

Mange spurvefugler raster nord for Middelhavet. Når de har spist og lagt på seg mye fett, flyr de over både Middelhavet og Saharaørkenen i ett strekk!

En rødnebbterne som ble ringmerket i Norge, ble funnet igjen på en russisk fiskebåt ved Sydpolen.

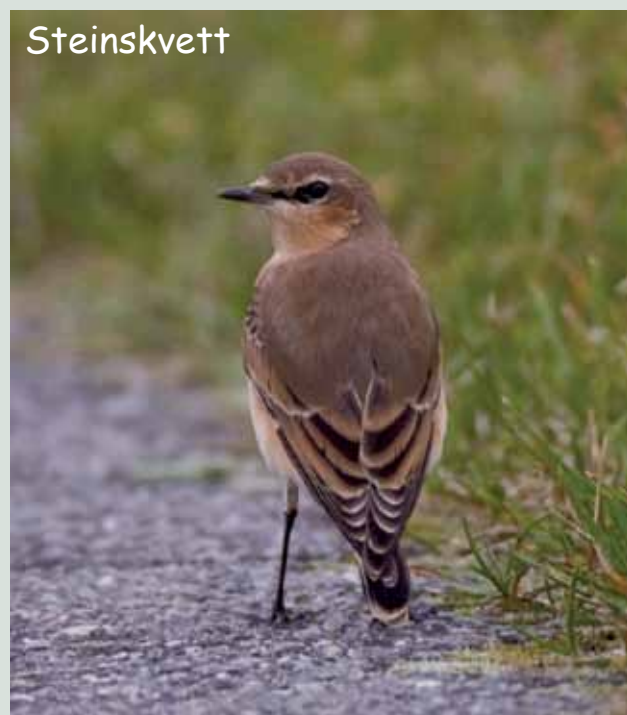

Blåstrupe

En blåstrupe ringmerket i Dividalen i Troms ble funnet igjen i Pakistan.

En gråsisik ringmerket i Norge ble funnet igjen i Beijing i Kina.

En gruppe tårnseilere ble sluppet 400 km sør for hekkeplassen i Sverige. De fløy i 1000-2000 meters høyde, og brukte 10-17 timer på turen hjem.

Steinskvett

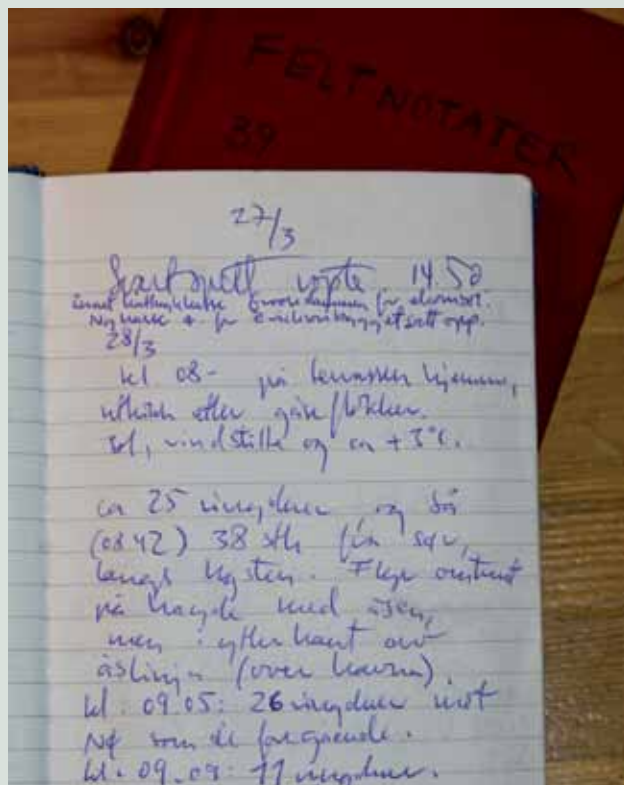
Fugler som trekker langt har gjerne lengre og spissere vinger enn de som har kortere trekkvei. Denne forskjellen kan en se også innen en og samme fugleart. Steinskvetter fra Norge trekker lenger enn sine slektninger rundt Middelhavet. De norske steinskvettene har lengre vinger.

En lire som ble fanget på hekkeplassen i Wales i England ble transportert med fly til Boston i USA. Der ble fuglen sluppet fri. Den kom tilbake til reiret sitt 12 dager senere.

Bruk notatbok

Når du er ute og ser på fugler, lønner det seg å skrive ned opplevelsene dine i en egen notatbok. Skriv ned datoen når du er ute, og hvor du er. Er det sol, eller er det overskyet vær? Er det vindstille, litt vind, eller blåser det så mye at det suser i trærne? Faller det nedbør som regn eller snø? Er det tåke? Alle disse værforholdene er viktige for om de enkelte fugleartene er aktive eller ikke.

Du husker kanskje hva du opplevde samme dag som du var ute. Etter hvert som tiden går, glemmer du datoer og hva du faktisk så. Derfor er det viktig å skrive ned det du opplever rett etter at det har skjedd.

Når du ser en fugleflokk, prøv å telle eller gjette hvor mange det er. En stærflokk kan kanskje inneholde ti fugler, kanskje omkring femti, eller kanskje er det noen hundre fugler. Med trening blir du flinkere til å se hvor mange fugler det er i en flokk.

Hva gjør fuglene i flokken? Leter de etter mat? Hvor leter de etter mat? Kan du se hva de spiser? Når på dagen holder de på med dette?

Hvis du *ikke* ser noen fugler, så er også det viktig å skrive ned i notatboka. Etter hvert kan du kanskje oppdage et mønster i det du ser. Det kan gi deg ny kunnskap og forståelse for det som skjer i naturen.

Trekkfugler som overvintrer i Mellom-Europa

Sanglerke

Sanglerka har en brungrå fjærdrakt med en liten fjærtopp på hodet. Den holder seg for det meste på bakken, og da er den ikke lett å få øye på.

Vinteren tilbringer sanglerkene i land i Vest-Europa. Mange holder til i Tyskland og Frankrike. Noen drar til De britiske øyer, og noen overvintrer langs kysten av Sør-Norge.

Allerede i mars kommer sanglerkene tilbake til Norge. De første sanglerkene kommer gjerne før snøen har smeltet vekk fra jordene. Da kan du se store flokker med sanglerker som hopper og flyr omkring på bare flekker. Der plukker de insekter og frø.

Sanglerka legger reiret sitt på åpne enger og jorder. Når den skal forsvare reirplassen sin, flyr den høyt opp i lufta og synger. Med kikkert kan du oppdage fuglen som en prikk mot himmelen. Fuglen kan stå nesten stille på svirrende vinger og synge. Det virker som den er glad for at det er vår, men det er nok andre grunner til at den synger. Dette vil du lære mer om i kurs 3.

Bokfink

Bokfinken er en av de vanligste fuglene i Norge. Bokfinkhannen har mørkerøde fjær i brystet og blågrå hette på hodet. Om våren og på forsommeren kan du høre bokfinken synge nesten over alt i lavlandet i Norge.

Det høres ut som bokfinken roper: *Kjæ, kjæ, kjæ, kjæ, kjæ, kjæ, kjæresten min*. Sangen er veldig kraftig med tydelige toner. Den er lett å lære og huske, for det er ingen fugler som har sang som ligner.

Bokfinken bygger et fint reir av mose og lav, høyt opp i et tre. Reiret ligger ofte der ei grein går ut fra stammen.

I september eller oktober trekker bokfinkene sørover til Spania og Portugal. Noen drar også til De britiske øyer. I mars-april kommer de tilbake. Når bokfinkene letter fra bakken ser du et lite hvitt felt på tvers av vingene. Dette er et godt kjennemerke.

Bjørkefink

Om høsten og vinteren er bjørkefinken spraglet i grått og svart på hodet. Fjærene er svarte innerst, og grå ytterst. I løpet av vinteren slites de ytre, lyse delene av fjærene vekk. Da blir fuglen mørkere. Det er slik bjørkefinken får sommerdrakten sin.

Bjørkefinken er en vanlig fugl i fjellbjørkeskogen. *Ryyyt - ryyyt* roper den når den har funnet et fint sted der den vil tilbringe sommeren. Reiret bygger den oppe i ei fjellbjørk noen meter over bakken.

Om vinteren flyr de fleste bjørkefinkene til Mellom- og Syd-Europa. Noen drar helt til Italia, men noen overvinter langs kysten av Norge. Tidlig om våren i april kommer bjørkefinken tilbake til landet vårt.

Finkene trekker i store flokker.

Strør du litt solsikkefrø på bakken på foringsplassen, kan du plutselig ha en stor bjørkefinkflokk på besøk. Bjørkefinken ligner på bokfinken, men legg merke til den svarte hetta på hodet til bjørkefinkhannen. Det er et godt kjennetegn. Det tydelig oransje brystet er også et godt kjennetegn.

Ringmerking av fugler

Ringmerking er en metode som kan fortelle hvilke områder fuglene trekker til om vinteren. Flere steder i Norge er det ringmerkingsstasjoner. Her blir fuglene fanget i spesielle fangstnett, eller i ruser. Mange merkestasjoner er det mulig å besøke for å se hvordan ringmerkingen foregår.

Ringmerkeren fester en lett metallring rundt beinet til fuglen. Ringen er større enn fuglefoten, slik at den sitter løst rundt beinet. På ringen står det en adresse i Norge og et nummer.

Hvis noen fanger fuglen og leser av nummeret, eller finner den død, sender de beskjed om dette til adressen på ringen.

Fangst og ringmerking forteller mye om fuglene. Ringmerkeren kan se hvor gammel fuglen er, og om det er en hann eller en hunn. Mengden fugler som fanges på en merkestasjon sier noe om hvor viktig stedet er som rasteplass for fuglene.

Når fuglen blir funnet igjen eller kontrollert, vet man hvor langt den har fløyet og hvilket sted den har fløyet til. Vi vet også at den har levd minst så lenge som tiden mellom merking og gjenfunn.

Det utvikles stadig nye metoder for å kartlegge fuglenes trekkruiter. I dag brukes sendere som sender signaler til satellitter om hvor fuglen befinner seg. Små databrikker eller ”loggere” festes på små spurvefugler, og kartlegger hvor fuglen er gjennom året. Når fuglen fanges igjen året etterpå, kan databrikken leses av.

På bildet over får en jordugleunge ring på høyre bein. Ringen settes rundt beinet overfor selve foten. Under har en bjørkefink havnet i et fangstnett. Nettet er laget slik at fuglen havner nede i en lomme.

På en fuglestasjon fanges fugler i spesielle nett. Nettene blir undersøkt minst en gang hver time. Fuglene tas ut, legges i en tøypose, og tas med for å bli merket.

Trekkfugler som overvintrer i Storbritannia

Rødstrupe

Oppdager du en liten, grågrønn fugl som hopper omkring på bakken, kan det være en rødstrupe. Den leter etter småkryp. Slik mat finner den gjerne under trær og busker. Rødstrupa er lett å kjenne igjen med det oransjerøde brystet. Den har store, mørke øyne.

Det er på bakken rødstrupa legger reiret sitt. Gjerne under en tue eller inne i et hulrom i en grøftekant. Om vinteren trekker de fleste rødstrupene ut av landet. Mange drar til Storbritannia der bakken oftere er uten snø enn i Norge. Langs kysten av Norge er det likevel mange rødstruper som overvintrer. Der de finner en foringsplass, har rødstrupene også sjanse til å klare seg selv om det er mye snø og kulde.

Tjeld

Bor du langs kysten av Norge, har du sikkert hørt og sett tjeld mange ganger. Den trives godt i fjæra og på jorder langs kysten. *Tuuuu pittu pittu pittu prrrrr* varsler tjelden, der den på raske vinger flyr fram og tilbake. Den har svarte fjær på rygg og hode. Men det du først og fremst legger merke til er det knallrøde nebbet og de rosarøde føttene. Tjelden er en vadefugl. Det vil si at den har lange bein slik at den kan vasse ute i vannet.

Om høsten trekker de aller fleste tjeldene i Norge mot sydvest. De ender opp i grunntvanns-områder i England, eller langs vestkysten av Danmark, Nederland og Belgia. Der spiser de muslinger, skjell og snegler.

Hvor høyt flyr trekkfuglene?

De fleste fuglene trekker sjelden høyere enn noen hundre meter over bakken når de flyr over land. Mange flyr høyere når de krysser havstrekninger. Da kan de fly opp til 4-6 km over havflaten. I denne høyden slipper fuglene unna regn og tåke. I tillegg kan de få kraftig medvind som hjelper dem på trekket. Når fugler flyr i slike høyder, kan de bli ført langt av sted med vinden. Det er nok grunnen til at det hver høst dukker opp nord-amerikanske småfugler i Europa.

Noen gress trekker over de høyeste fjelltoppene i verden. Stripegress som trekker sydover fra Sibir, krysser Himalaya-fjellene i 9000 meters høyde over havet.

I 1967 ble en flokk på tretti svaner observert med radar og fra fly i 8.200 meters høyde utenfor Skottland. I 1973 kolliderte et fly med en gribb i 11 000 meters høyde over Elfenbenskysten i Afrika. Fuglene klarer dette fordi de har mye mer effektive lunger enn pattedyr. Mennesker klarer seg sjelden høyere enn 5 000 meter over havet uten ekstra oksygen.

Gåseflokker, som kortnebbgjessene over, flyr som regel ikke høyere enn at du kan se dem fra bakken uten kikkert. Sangsvaner (under) er registrert mer enn 8 km opp i lufta, på trekk over åpent hav.

Hvor langt flyr trekkfuglene?

Rødnebbterna er den fuglen som flyr lengst. Den tilbringer vinteren rundt Sydpolkontinentet, 17.500 kilometer fra Norge.

Mange av de norske fugleartene trekker til Sør-Europa der det ikke er snø om vinteren. Mer enn 70 norske fuglearter trekker til tropiske områder. De aller fleste av disse flyr til Afrika, men noen trekker mot sydøst og ender i India eller Sørøst-Asia.

Lappspover som flyr fra Alaska til New Zealand flyr mer enn 10 000 km uten å hvile! De bruker mer enn 7 dager på turen, og de kan ikke lande og hvile på havet slik måker og ender kan. For å klare den lange flyturen legger de på seg enorme mengder fett. Det er dette som er musklernes drivstoff under flyturen. Selv når de når New Zealand har mange av fuglene så mye fett i reserve at de kunne ha fløyet enda 5 000 km! Bruk en globus for å se hvor langt fuglene flyr.

Hvor raskt flyr fuglene?

Når fuglene er på trekk, flyr de i hastigheter mellom 30 og 80 kilometer i timen (km/t). Store fugler flyr vanligvis fortere enn små fugler. Når fuglene flyr i medvind, kan de få mye større hastigheter enn dette.

Under trekket flyr tårnseiler og bokfink med nesten samme hastighet; 39 og 40 km/t.

En ringdue som flyr i ca 45 km/t, kan oppnå en fart på over 80 km/t når den har frisk bris som medvind!

En ravn flyr i omkring 55-60 km/t. En laksand flyr i 80-90 km/t. Det er like fort som du har lov til å kjøre med bil på de fleste landeveier i Norge.

Trekkende ærfugler er målt i 74 km/t.

Ærfugl hunn

Bjørkefinkene (over) trekker i flokk, og flyr ikke raskere enn omkring 40 km/t.

Vandrefalk

Ravn

Vandrefalken er den raskeste av alle fugler. I stup er den målt til mer enn 400 km/t. Dette er over fire ganger så hurtig som det er tillatt å kjøre med bil i Norge! Under trekket flyr den mye langsommere.

En vandrefalk på trekk flyr kanskje bare 4-5 timer hver dag, jakter 1-2 timer, og hviler resten av døgnet.

Noen trekker mens andre overvintrer

Gråtrost

Gråtrosten er den vanligste trostearten i Norge. Den finnes over hele landet, fra kysten til høyt opp i fjellet. Ofte ser du gråtrosten hoppe omkring på en gressplen på jakt etter mat. Plutselig stopper den og skakker på hodet for å se etter meitemark. Så kaster den seg fram, og med nebbet trekker den opp en stor mark.

Flere gråtrostfamilier kan slå seg sammen og bygge reir på et lite område. Kommer det ei kråke eller skjære for å knabbe trosteegg, stuper de ned mot tyven. Like før de treffer fredsforstyrderen, skiter trostene! Som regel treffer de blink. Trosteskiten klistrer sammen fuglefjær, og kråker og ugler kan bli så klissete at de ikke klarer å fly hvis de blir utsatt for slik skittkasting. Derfor rømmer de raskt unna en gråtrostkoloni.

Om høsten trekker de fleste gråtrostene ut av Norge. Mange overvintrer i Frankrike. Hvis det er mye bær om høsten, kan trekket drøye til lenge etter at snøen har lagt seg.

Svarttrost

Svarttrosten har fått navnet sitt fordi hannen er helt svart. Det er bare nebbet som er gult. I tillegg har den en gul ring rundt øyet. Hunnen har brunspraglet fjærdrakt.

Oppdager du en svart fugl som hopper omkring på plenen, kan det være en stær eller en svarttrost. Stæren er mer spraglete i fjærdrakten, men svarttrosten er helt svart. Mens trosten oftest hopper med samlede ben, så går stæren på samme vis som vi mennesker. Trosten har slankere kropp og lengre stjert enn stæren.

Svarttrosten synger med flotte fløytetoner. Oppdager du en svart fugl i toppen av et tre eller på husmønet som synger litt sørgmodig, da er det nok en svarttrost.

Om vinteren trekker de fleste svarttrostene til Storbritannia. Langs kyststrøkene av Sør-Norge er svarttrosten en vanlig vinterfugl.

Rødvingetrost

Rødvingetrosten er den minste av trostene i Norge. Rødvingetrosten leter også etter mat på plenen. Oppdager du en fugl med en lys stripe over øyet, er det sannsynligvis en rødvingetrost. Rødvingetrosten har fått navnet sitt fordi den har noen røde fjær på siden av kroppen og under vingene.

Om vinteren trekker rødvingetrostene til Vest-Europa. Noen drar til Storbritannia, og noen overvinter langs kysten av Sør-Norge.

Kikker du etter fugl på en skogstur kan du finne reiret til rødvingetrosten. Det ligger gjerne nær bakken. Det kan ligge inne i et lite kjerr, oppe på en trerot eller på en veltet stamme. Trostereirene er alltid laget av strå, og eggene er lyseblå, gjerne med mørke flekker eller prikker.

Fra insekter og meitemark til frukt og bær

Trostene spiser insekter, meitemark og andre småkryp om sommeren. Om høsten skifter disse fuglene diett. Da spiser de sukkerholdige bær og frukter. Bærbusker lokker trostene inn i hager. Om vinteren når snøen dekker bakken, kan du legge ut epler, pærer, bær og annen frukt som ikke er frossen til trostene. Overmoden frukt er ypperlig, for den er gjerne myk. Da er det lettere for trostene å hakke i seg frukten. Epler som henger igjen på trærne er også god trostemat.

Slik flyr fuglene under trekket

Fugler som flyr i plog

Mange store fugler flyr i plogformasjon. Plogen oppstår fordi hver fugl flyr rett bak vingespissen til fuglen foran. Der er det mindre luftmotstand enn rett bak fuglen. Fuglene havner derfor på en skrå linje etter hverandre. Hvis lederfuglen har fugler bak hver vingespiss, blir det en plogformasjon.

I Norge hekker det flere gåsearter. Kortnebbgåsa som hekker på Svalbard, overvintrer i Nordvest-Europa nord til og med Danmark. Grågåsa som hekker langs kysten av Norge, kan trekke helt syd til Spania. Begge disse gåseartene flyr i plog. På langt hold kan du høre kaklingen fra en gåseplog. Dette er lyder fuglene bruker for å holde kontakt med hverandre.

Plogformasjonen er så typisk for gjess at den oftest kalles bare *gåseplog*. Men det betyr ikke at det nødvendigvis er gjess som kommer når du ser en slik plog. Traner flyr også i plog under trekket. Langs kysten danner skarvene gjerne plog når de flyr. Vær oppmerksom på at storskarver kan trekke langt og høyt over land. Da blir de ofte tatt for å være gjess.

Kortnebbgjess på trekk

Fugler som flyr i store flokker

Mange fugler flyr i flokk. I en stærflokk kan det være mange tusen fugler.

Ved å fly i flokk kan fuglene lettere forsvare seg mot rovfugler. Det blir vanskeligere å plukke ut en enkelt fugl, og sjansen for at ett bestemt individ skal bli tatt av en rovfugl, er veldig liten.

Mange finkefugler, som grønnsisikene til høyre, flyr i flokk. Det gjør også mange av vadefuglene.

Glideflygere

Når lufta varmes opp stiger den til vær. Mange store fugler utnytter dette. Når sola varmer bakken, blir lufta varmest der bakken er mørk. Over slike steder stiger det opp varmluftsbobler. Traner, våker og ørner finner slike bobler, og sirkler rundt inne i dem mens lufta stiger.

Slik kan fuglene bli løftet høyt opp i lufta uten å anstrenge seg. Når lufta kjøles av i høyden, kan ikke fuglene stige mer. Da glir de av sted i trekkretningen, mens de hele tiden ser etter nye steder hvor varm luft stiger.

Denne måten å trekke på tar kanskje ekstra tid, men fuglene bruker veldig lite energi fordi de lar varmlufta gjøre jobben for dem. De bruker faktisk solenergi!

Der landskapet ender i en halvøy, kan det under trekket samles mange rovfugler som sirkler høyt på varmlufta over land, før de slipper seg videre ut over havet.

Stor fugl med lang trekkreise - trane!

Trana er en av de største trekkfuglene i Norge. De fleste hekkeplassene til trana er på store myrer i barskogen, men også på myrer i snaufjellet. På langt hold kan du studere den gråblå fuglen med kikkert eller teleskop. Når trana strekker hals, rekker den omkring 1,2 meter opp fra bakken.

I april kommer tranene tilbake til Norge. Da samles de i våtmarker og på jorder, mens de venter på at snøen skal tine på hekkeplassene. De hopper opp og ned, roper og slår med vingene. Denne tranedansen er en del av fuglenes pardannelse.

Om høsten trekker tranene sørover. Tranene har brede vinger. De kan måle opp mot 2,2 meter mellom vingespissene. De flyr i flokk, og danner plog for å få liten luftmotstand.

På de brede vingene sine sirkler de rundt og rundt for å bli løftet høyt opp i lufta av varm luft, før de glir videre til neste oppvind.

De fleste norske tranene overvintrer i store våtmarker i Spania og i Frankrike. På trekket nordover mot Skandinavia om våren kan opp mot 20.000 traner samles på enkelte rasteplasser.

Tranene har noen høye, kraftige og klangfulle rop. Det kan høres ut som om noen blåser i en trompet. Hører du slike lyder fra himmelen må du følge godt med. Da kan det være en flokk med traner som kommer forbi.

Trekkfugler som flyr til Afrika

En taksvale som ble ringmerket om sommeren i Rendalen i Hedmark, ble om høsten funnet igjen i Pretoria i Sør-Afrika.

En nattergal som ble ringmerket på Ilseng i Hedmark om sommeren, ble kontrollert i Senegal i Afrika i februar.

To linerler som ble merket om våren i Egypt ble kontrollert i Norge i mai.

Fugletrekket forandrer seg

Fuglenes trekkoppførsel er i stadig endring. Hvis klimaet blir mildere, vil flere fugler forsøke seg på å overvintrere. Det har skjedd med mange fuglearter i Europa siden 1950. Svarttrost, rødstrupe og ringdue er fugler som overvintrer i større antall både i Norge og i Nord-Europa. Fugleforing kan også ha bidratt til denne utviklingen.

Tidligere overvintret tranene i Spania og Marokko. I dag har vinterkvarterene flyttet seg mot nord, og tranene bruker Spania og Frankrike som overvintringsland.

Grågjessene overvintret tidligere bare i Spania. På veien syddover rastet de langs kysten av Danmark og Nederland. I dag overvintrer de fleste grågjessene i Nederland.

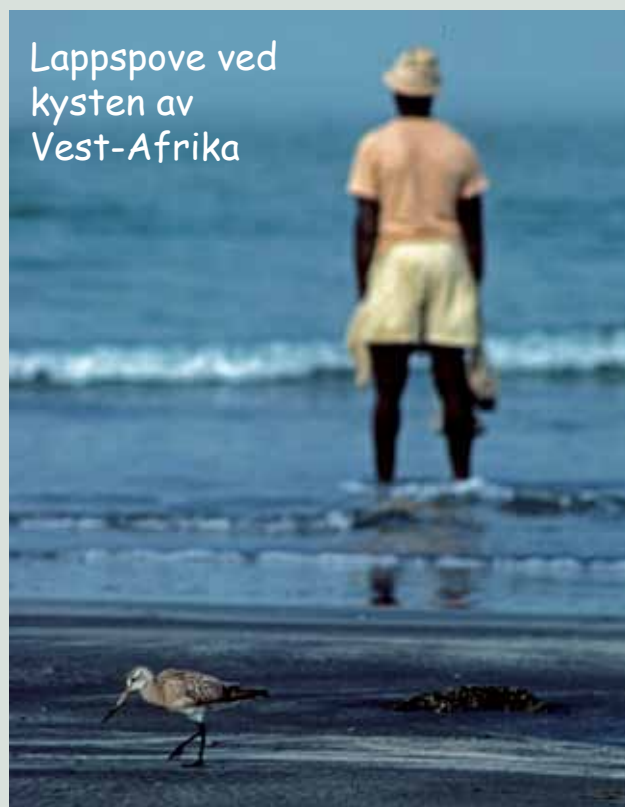
Hvorfor kommer trekkfuglene til Norge?

Mange fugler som hekker i Norge er her i landet i bare to-tre måneder. Resten av året lever de i Afrika. Det er de lange, lyse sommerdagene som lokker fuglene mot nord. Sollyset gir rask plantevekst, og store mengder med insekter. Det lønner seg for fuglene å fly fra Afrika til Norge for å hekke. Her finner de mer mat om sommeren enn i Afrika. I Nord-Europa er det heller ikke så mange dyr som kan spise fuglenes egg og unger, som i Afrika.

Mange fugler kommer tilbake til den samme hekkeplassen så lenge de lever. De forsvaret et område rundt reirplassen. Dette leveområdet kalles et revir.

Fuglene vender også ofte tilbake til det samme vinterområdet. Her kan de synge og ha vinterrevir. Mange fugler overvintrer i Syd-Europa og Nord-Afrika, nord for Sahara-ørkenen. De har en lettere trekkreise enn de som flyr sør for Sahara.

Linerlene overvintrer for det meste nord for Sahara, i Midtøsten og i Nordøst-Afrika. Gjøk og svaler er fugler som overvintrer sør for Sahara.

Langtrekkende luftakrobater på insektjakt

Låvesvale og taksvale er to trekkfugler som har lang trekkreise. Begge artene holder til i Afrika sør for Sahara om vinteren. I begynnelsen av mai kommer de tilbake til Norge. Svalene ser du gjerne når de flyr høyt opp mot himmelen. På avstand ser de helt svarte ut.

Når det er lavtrykk flyr svalene gjerne lavt over bakken. Det er fordi lavtrykket presser insektene ned i lufta, og svalene følger etter. Dette har gitt opphav til et gammelt værtegn. Folk så at når svalene fløy lavt, ble det gjerne regn.

Asfalt på veier blir gjerne svært varm når sola skinner på den. Lufta over blir ekstra varm, og der samles det mange insekter. Svalene jakter på dem lavt over veier, og de kan derfor være ekstra utsatt for å kollidere med biler. Denne lavtflyvingen skyldes ikke lavtrykk.

Låvesvale

Taksvale

Taksvala bygger reir av fuktig jord som den plukker opp med nebbet fra bakken. Reiret fester den under takskjegget på høye hus, eller i bergvegger. Det kan være mange taksvalereir på samme sted.

Låvesvalene samler også jord og strå, og bygger reiret oppe på bjelker inne i hus. I Norge har de fleste låvesvalene reirplassen sin inne på låver og i uthus. Her kan de komme inn gjennom åpninger i låveveggen, eller gjennom åpne dører og vegger. Låvesvala har en rød flekk i brystet. De ytre stjertfjærene er lange og tynne. Låvesvala blir også kalt saksesvale på grunn av at stjerten kan ligne på en saks.

En huskeregel kan være:

Låvesvala er rød i brystet som låven på en gård.
Taksvala er hvit i brystet som hovedbygningen på en gård.

Tårnseiler

Tårnseileren er en trekkfugl som overvintrer i Sør-Afrika. Den kan ligne litt på en svale, men har enda lengre og slankere vinger. I lufta virker den helt svart, og vingene har en buet form.

Tårnseileren hekker gjerne under takstein eller i sprekker i veggen. Den kan også hekke i store spettehull og fuglekasser.

Tårnseileren har gripeføtter. De fire tærne er rettet framover, og de har krumme, skarpe klør. Med dem kan fuglen gripe fatt i bergsprekker og i murvegger.

Tårnseileren kan ikke gå på bakken. Mat finner den ved å snappe insekter i lufta.

Inne i byer er det mange tårnseilere som hekker under takstein på høye, store bygårder.

Tårnseilerkasser

Tårnseileren kan hekke i stærkasser, men enda bedre er det å lage spesialkasser til denne fuglen. Hvis kassene henges høyt på en vegg som på bildet nede til venstre, kan de bli fine hekkeplasser.

Tårnseileren legger bare to egg, og får derfor heller aldri større kull enn to unger.

Noen steder hvor du kan se etter trekkfugler

Når den første snøen begynner å smelte, vil de første trekkfuglene oppsøke barflekker. På jorder og enger, og fuktige partier langs vann og vassdrag der snøen smelter først, vil tidlige trekkgjester dukke opp. Viper, tjeld, bokfink og sanglerker kan du se på slike steder. Traner og mindre vadefugler søker også til slike plasser. På bildet til venstre har vipa funnet en saftig meitemark på en barflekk.

I jordbrukslandskapet er det lettere å få øye på flokker av trekkende småfugler, enn inne i byer eller i skog.

I senkninger på jordene hender det at det danner seg smeltevannsdammer om våren. Selv om slike dammer tørker ut på sommeren, kan de være gode spisesteder for en rekke våtmarksfugler om våren. Ender, vadefugler og mange spurvefugler kan du se på slike steder.

Grunne bukter og vikar langs kysten er gode steder for både vadefugler og svømmende fugler for å søke etter næring. Slike bukter fylles og tømmes med vann ved flo og fjære. Det er dette som gjør dem til så viktige områder for en rekke våtmarksfugler.

På søppelplasser samler det seg gjerne kråkefugler og måker. De er altetere som finner matrester i vårt søppel. På slike steder dukker det også ofte opp jegere som hønehawk, hubro, vandrefalk og kongeørn om vinteren.

Der en elv renner ut i vann eller i sjøen, dannes det et delta. Deltaer er grunne vannområder med mye næring. Vadefugler på trekk lander på slike områder for å spise smådyr som lever i mudderet.

Hullrugende fuglearter

Blåmeis

I Norge finnes det syv spettearter som hakker ut reirhull i trær. De lager vanligvis et nytt reirhull hvert år. De gamle boligene brukes av mange andre fuglearter. Spettene og de fuglene som bruker gamle spettereir, kalles for hullrugende fugler.

Kjøttmeis og blåmeis er små hullrugere. De bruker gamle hull etter dvergspett og flaggspett.

Perleugle og kvinand er store hullrugere. De bruker helst gamle hull etter svartspett.

Lag en fuglekasse

For mange hullrugere kan det være vanskelig å finne et ledig spettehull.

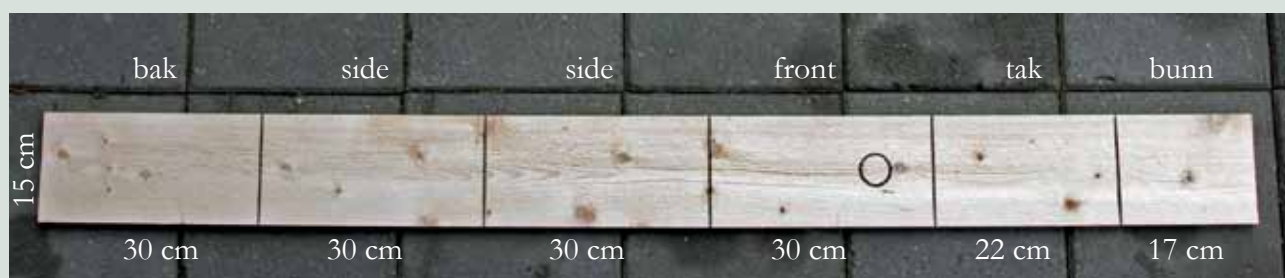
Da kan du lage fuglekasser til dem.

Lager du en fuglekasse som er passe stor og med riktig åpning, vil fuglene ofte ta den i bruk.

På bildene ser du hvordan du kan lage en fuglekasse til små hullrugende fugler, som kjøttmeis, blåmeis og svarthvit fluesnapper.

Kassa lages av fem bord av samme bredde og lengde. Bunnen slås på til slutt. Lokket må være festet slik at du kan kikke ned i kassa. Lokket på fuglekassa til høyre er festet med hengsler på den ene siden. På siden som vender mot oss er det brukt en krok til å holde lokket på plass.

Diameteren på hullet inn i kassa må være 3,2 cm.

Svarthvit fluesnapper er en trekkfugl som holder til i Vest-Afrika om vinteren. Mange overvintrer i Gambia. Den siste uka i april eller de første dagene i mai, kommer de tilbake til Norge. Da har det gått omkring 2 måneder fra de startet flyturen fra Afrika.

Svarthvit fluesnapperen er en hullrugende fugl. Setter du opp en fuglekasse kan du få den til å hekke i kassa di.

Fluesnapperen bygger reir av strå, og i selve reirskåla kan den flette inn tynne barkflak av furu eller bjørk. Svarthvit fluesnapper legger vanligvis 6-7 lyseblå egg. Fuglen legger seg på eggene og varmer dem i to uker. Fuglen ruger på eggene. Ungene oppholder seg i kassa i omkring 15 dager.

Meiseeggene (kjøttmeis over) er alltid hvite med små, rødbrune prikker. Svarthvit fluesnapper (under) legger lyseblå egg.

Svarthvit fluesnapper

Sett opp fuglekassa på et rolig sted i hagen eller i skogen. Kassa trenger ikke å henge høyere enn at du kan kikke ned i den når du står på bakken. Fest kassa med ståltråd eller nylontau.

På fuglekassa på forrige side er det vist to ulike opphengsmåter. Den øvre tråden går gjennom hull i siden på kasseveggene, mens den nedre ståltråden går rundt kassa og treet. Legg merke til hvordan trådendene er skjøtet. Bruk trepinner til å stramme opp tråden. Press dem inn mellom tråden og trestammen.

Du kan kontrollere kassa ganske ofte, men ikke flere ganger om dagen. Vær forsiktig når du kikker ned i kassa.

Får du en kjøttmeis i kassa, bør du vente med å kontrollere til fuglen har kommet godt i gang med rugingen. Den tåler mindre forstyrrelse enn fluesnapperen.

Du må aldri røre egg eller unger, for det er lett å ødelegge eller skade dem.

Husker du navnene på trekkfuglene?

(Du finner svarene på side 56)

Skjema for registrering i fuglekasser

Dato:	Dag Måned År
Område:	
Utført av:	

Kasse nr: hekkende art	Dato for egglegging*	antall egg	ant. uklekte egg	antall unger	
				levende	døde
Andre opplysninger:					

* Dato for egglegging beregnes til 14 dager før første utklekte unge.

Hvis fugleunger dør, eller hvis fuglene har forlatt reiret, skriver du det under *andre opplysninger*.

Hvis du ikke får fugler i kassa skal du likevel fylle ut skjemaet.

Skriv ned når kassa ble satt opp og dato for kontroll i boka.

Opplysningene registreres i *Fugleskole* på nettstedet *Fuglevennen.no*.

Når opplysningene er registrert på *Fuglevennen.no*, kan kursholder godkjenne aktiviteten.

Du finner også skjema på denne nettsiden, slik at du slipper å skrive i boka.

Kurs 2 blir godkjent selv om fuglekassa di ikke skulle bli tatt i bruk av noen fugler.

Når kommer trekkfuglene dit du bor?

Her er en liste med fugler du har lært om i dette kurset. Se etter dem om våren, og skriv ned når du ser dem første gang.

Fugleart	Ventet tilbake	Sett dato
Sanglerke	1. - 30. mars	
Stær	20. - 30. mars	
Tjeld	15. - 30. mars	
Bokfink	30. mars - 10. april	
Ringdue	6. - 16. april	
Linerle	7. - 17. april	
Vipe	20. mars - 20. april	
Svarttrost	30. mars - 10. april	
Gråtrost	12. - 22. april	
Rødvingetrost	10. - 20. april	
Svarthvit fluesnapper	25. april - 6. mai	
Taksvale	2. - 12. mai.	
Låvesvale	20. april. - 22. mai	
Tårnseiler	20. - 30. mai	
Gjøk	20. - 30. mai	

Her kan du føye til andre arter:

Opplysningene registreres i *Fugleskole* på nettstedet *Fuglevennen.no*.

Svar på fugleoppgaver:

Fuglene på sidene 52-53 er:

- 1: Rødstrupe
- 2: Linerle
- 3: Sanglerke
- 4: Trane
- 5: Låvesvale
- 6: Gråtrost
- 7: Svarthvitfluesnapper
- 8: Tjeld
- 9: Ringdue
- 10: Rødvingetrost
- 11: Bokfink
- 12: Taksvale
- 13: Tårnseiler
- 14: Svarttrost
- 15: Bjørkefink
- 16: Stær

Bli kjent med fuglene

Kurs 3

Fuglefamilier

Fuglesang

I kurs 3 gjør du dette:

- Du lærer om en del spesielle fuglegrupper i Norge.
- Du lærer om hvilke miljøer fuglene lever i, og hvordan du kan studere dem.
- Du lærer litt om fuglesang.

For å få godkjent Kurs 3 må du:

- Være med på tre kurssamlinger.
- Gjennomføre minst tre turer i naturen på egen hånd og registrere hvilke fuglearter du ser.
- Ved avslutningen av kurset lage en liste over alle fuglene du har sett.
Opplysningene registreres i *Fugleskole* på nettstedet *Fuglevennen.no*.
- Skrive et lite stykke der du forteller om din favorittfugl. Fortell hvorfor du har valgt denne fuglen.
Har du hatt et fint møte med den, så fortell gjerne om opplevelsen.
Teksten leverer du til din kursholder. Hvis du har lyst kan du også sende den til NOF.

Fuglegrupper og fuglefamilier

Fuglene er delt inn i ulike slekter og familier. Disse inndelingene ble først gjort på grunnlag av fuglenes utseende og kroppsbygning. I dag studerer man likhet og slektskap mellom fuglene ved å undersøke og sammenligne fuglenes arvemateriale (DNA).

Hønsfuglene er en slik gruppe med fugler som er nært i slekt med hverandre.

Storfugl

Storfuglen er en hønsfugl som lever i skogen.

Hunnfuglen kalles tiur og hunnfuglen røy.

På avstand ser tiuren mørk ut som orrfuglen, men den er mer fargerik og mye større. Hodet, nakken og ryggen er gråspraglet, vingene er brune, og brystet skinner i grønn metallglans. Stjerten er svart med hvite flekker.

Røya kan ligne ei orrhøne, men i brystet har hun en tydelig rødbrun flekk.

Storfuglene finner du helst i gammel barskog.

Du kan finne orrfugl og storfugl i samme område, men orrfuglene bruker de mer åpne delene av skogen. Om vinteren beiter storfuglene furunåler.

Spillplassene til storfuglen ligger gjerne på små koller inne i barskogen. På en tiurleik kan det være omkring 10 tiurer, men det er bare en av dem som parrer seg med alle røyene. Derfor sloss tiurene kanskje enda hardere enn orrhanene om retten til å være leiksjef. Når tiurene slåss kan det gå hardt for seg. De hogger tak i nakken på hverandre, og slår med vingeknokkene.

Orreleik og tiurleik foregår i tiden mars til mai. Hunnfuglene besøker leiken noen dager i slutten av april til begynnelsen av mai. Dette kalles for høneuka. Ved å sette oppe et kamuflasjetelt eller bygge en barhytte, kan du oppleve orrfugl og storfugl på spillplassene.

Kamuflasjefarger

Hunnfuglene hos hønsfuglene har brunspraglet fjærdrakt som gjør det svært vanskelig å få øye på dem når de sitter stille på bakken. Mange fugler har slike kamuflasjefarger, med fjærdrakt som får dem til å gå i ett med landskapet de oppholder seg mest i. Rypenes hvite vinterdrakt er en slik kamuflasjefarge.

Orrfugl

Orrfuglen er en hønsfugl som lever i skog og heilandskap. Orrfuglene kan virke ganske runde i kroppen, lik de fleste andre hønsfuglene. I tillegg har orrfuglene kraftig nebb som er velegnet til å beite planter og knopper med.

Hannen er svart med noen hvite fjær under stjerten. Hunnen kalles orrhøne. Den er spraglete rødbrun. Orrhønene går lett i ett med skogbunnen, og de er vanskelige å oppdage når de sitter på bakken. Om sommeren beiter orrfuglene på bær og lyng som de finner på skogbunnen. Når du går i skogen kan en orrfugl plutselig flakse opp. Den forsvinner raskt mellom trærne med hurtige vingeslag.

Om vinteren beiter orrfuglene på bjørkeknopper. Om våren samles de på spillplasser på myrer og islagte vann. Hannene lager en buldrende spillyd som du kan høre på langt hold. De sloss om å være i sentrum av leiken. Senterhanene er de som får parre seg med flest orrhøner.

Orrhaner

Orrhøne

Lirype hann

Fjellrype høne

Lirype

Lirypa er en hønsfugl som lever i de høyereliggende delene av barskogen, i fjellbjørkeskogen og opp i fjellets vierkrattområder. Om sommeren finner rypene bær og knopper på bakken. Om vinteren beiter de knopper fra fjellbjørk. Lirypa har veldig god kamuflasjefarge. Om høsten skifter rypene fjærdrakt. De brune sommerfjærene faller av, og det vokser ut hvite vinterfjær. Fuglenes fjærskifte kalles *myting*. Om våren feller rypene de hvite vinterfjærene, og får brunflekkeete sommerdrakt. Rypene er noen av de få fuglene som skifter fjær to ganger i året. Det gir dem bedre kamuflasjefarger enn de fleste andre fugler.

I fjellet over vierbeltet, der det er stein og blokkmark, lever fjellrypa. Den er litt mindre enn lirypa, og fjærdrakten er mer gråbrun.

Om vinteren trekker ofte fjellrypene ned i bjørkebeltet.

Rypenes hannfuglene kalles ofte for stegg.

Rovfugler

De vanligste rovfuglene i Norge hører med i haukefamilien. Havørn, kongeørn, hønsehauk, spurvehauk, musvåk og fjellvåk hører til her.

Den andre store gruppen er falkefamilien. Her finner du arter som tårnfalk, dvergfalk og vandrefalk.

Fiskeørn er alene i en egen familie.

Spurvehauk

Spurvehauken er den rovfuglen folk oftest ser eller kommer i kontakt med. Den jakter på mus og småfugler, og kan ta fugler helt opp til skjære- og duestørrelse.

Om høsten og vinteren trekker mange unge spurvehauker inn til byer og tettsteder. Her jakter de rundt foringsplasser. Spurvehaukene er derfor ekstra utsatt for å fly mot vinduer, eller å bli påkjørt av biler.

Spurvehauken har tydelig gule øyne. Hunner og ungfugler er brune, mens voksne hanner er blågrå på ryggen. Brystet har smale tverrstriper.

Tårnfalk

Tårnfalken er en liten falk, omtrent like stor som en spurvehauk. Oversiden er orangerød med mørke flekker. Lik de andre falkene har tårnfalken helt mørke øyne.

Når tårnfalken jakter, kan den stå nesten stille i lufta på svirrende vinger. Den speider etter mus, firfisler og insekter på bakken. Tårnfalken oppdager byttedyrene sine med synet, derfor må den jakte i områder med kort vegetasjon. Den trives derfor nær kysten, i kulturlandskapet, nær store hogstflater og myrer i barskogen, og i fjellet.

Havørn

Den største av alle rovfuglene i Norge er havørn. Den kan måle opp mot 265 cm mellom vingespissene.

Havørna har brungrå fjærdrakt. De gamle fuglene er lysere i drakten enn ungfuglene, og de har lyst gulbrune øyne. Stjerten hos voksne havørner er helt hvit.

Havørna bygger reir av tykke kvister. Den kan plassere reiret i bergvegger, eller i kraftige trær. Langs kysten hvor det mangler bergvegger og trær, kan havørnreir ligge rett på bakken. Havørna kan også hekke i innlandet ved ferskvann.

Havørna jakter helst fisk og sjøfugler. Den stuper ned og griper byttet med klørne. Om vinteren forsyner havørnene seg gjerne av døde dyr, men de kan også stjele maten fra andre rovfugler som for eksempel fra kongeørn.

Havørna har sjelden flere enn to unger. Både havørn og kongeørn kan bli minst 30 år gamle.

Havørn,
voksen
fugl

Musvåk

Musvåk

Musvåken er en vanlig rovfugl i skog- og kulturlandskap. På solvarme dager sirkler den på utspilte vinger i stigende varmluft. Den kan rope med mjauende pipelyder. Over tregrensa er det fjellvåken som overtar, og det kan være vanskelig å se forskjell på disse to rovfuglene.

Ofte tror folk at de ser ørn når de ser en våk. De mjauende varselropene, og flere fugler som sirkler sammen, er de sikreste tegnene på at det er våker og ikke ørner du ser.

Musvåkene bygger kvistreir i trær, og av og til i bergvegger. De jakter på mus, frosk og firfisler, og er de eneste rovfuglene i Norge som ofte tar slanger.

Mange musvåker trekker fra Norge til Nord-Europa om høsten. Da kan mange samles over halvøyer og landtunger hvor de venter på gunstige vinder for å krysse havstrekninger.

Slik kjenner du igjen rovfuglene i lufta

Noen ganger kan du oppdage fugler som sirkler rundt høyt oppe mot himmelen. Det kan være rovfugl.

Her har du noen huskereglar for å se forskjell på noen av de rovfuglene du oftest kan få øye på.

Falker

Falkene er raske flygere, og noen arter er svært effektive fuglejegere. Som oftest opplever du en fugl som farer forbi i stor fart.

De spisse vingene slår raskt, og du ser sjelden at fuglen seiler i sirkler lik en våk eller ørn.

Tårnfalken er en liten falk som du kan se over hele landet. Den er alene blant falkene om å jakte ved å slå med vingene mens den står stille i lufta. Ved å jakte slik, kan den speide effektivt ned på bakken etter mus, firfisler og store insekter.

Hauker

Haukene kan noen ganger sirkle rundt oppe i lufta, men sjelden så lenge om gangen. Vanligvis ser du haukene fare forbi i stor fart. Fuglene veksler med å slå raskt med vingene og så seile av gårde. Haukene har lengre stjert enn våker og ørner.

Vandrefalken er den hurtigste av alle rovfuglene, og den fanger andre fugler i lufta. Vandrefalken hekker i bergvegger nær kulturlandskap, vann eller steder hvor mye fugl samles, som for eksempel nær våtmarker og fuglefjell.

Spurvehauk og hønehauk er de vanligste haukefuglene i Norge.

Ørner og våker

Sirkler fuglen du ser rundt høyt opp mot himmelen, kan det være en ørn eller en våk. Havørna har brede vinger og kort stjert, mens halsen og hodet stikker langt fram foran vingene. Vingene kan nesten se ut som brede fjøler. Kongeørn har mye lengere stjert, mens hodet og halsen stikker kortere ut foran vingene. Unge kongeørner har store, hvite felter i vingene og stjerten, mens gamle fugler har helt mørke vinger og stjert.

Våkene er mindre enn ørnene, og har ofte mer markert lyse eller hvite felter i vingene, og tydelig mørke vingeknoker. Det er ikke lett å se disse forskjellene før du får erfaring med å ha sett både ørner og våker.

Fiskeørna, som er i en egen familie, har lange, slanke vinger. Den flyr ofte med tydelig knekk i håndleddet. Fiskeørna har mye hvitt på undersiden, og tydelig mørke vingeknoker slik våkene ofte har.

Ugler

Uglene skiller seg ut fra andre fugler med et rundt hode og store øyne.
En ugle som kikker ut av en fuglekasse kan ligne litt på et menneske.
Det er kanskje derfor det tidligere var så mye overtro knyttet til uglene.

Perleugle i svartspetthull

Perleugle

Perleugla er den nest minste ugle i Norge. Det er sjelden å se perleugla ute i skogen. Den sitter gjerne godt gjemt inne mellom greinene i et bartre. Det er når perleugla kikker ut fra reirplassen sin at du kan studere den på kloss hold. De gule, store øynene skiller den lett fra en kattugle, og så er den mye mindre.

Det de fleste forbinder med perleugla er sanglyden til fuglen. Allerede i februar/mars kan du høre perleugla synge. Sangen består av 5-8 raske støt i serie, og kalles ofte for hukring. Den høye lyden kan høres på flere kilometers avstand. Sangen varsler at perleugla har funnet seg et hult tre eller en fuglekasse den vil hekke i.

Når det er mye mus, kan perleugla få fram store ungekull på 7-8 unger. Hvor mange ser du i fuglekassa på bildet under?

perleugleunger i kasse

Perleugle

Kattugle

Med sine svarte, store øyne kan kattugla virke litt skummel. De kraftige ropene i mørket kan også virke litt nifse. Spesielt hunnfuglenes lokkelyder som er skarpe, kan få en til å skvette om natta.

Kattuglene lever av mus og småfugler som de fanger i området rundt reirplassen sin. Kattuglene kan også fange insekter og meitemark når det er få andre dyr å finne.

På steder der det er mye mat å finne, kan uglene få 5-6 unger. Før ungene kan fly har de lys dundrakt. De klatrer gjerne rundt i trærne noen dager før de klarer å fly skikkelig.

Spurveugle

Spurveugla er Norges minste ugle. Den finner du vanligvis inne i barskog, men noen ganger kan den også hekke i løvskog. Den presser seg gjerne inn i små spettehull for å legge egg og få fram unger. Disse hullene er så små at måren ikke kommer inn. Det er helst gamle reirhull etter flaggspett og tretåspett som spurveugla bruker til å hekke i.

Om vinteren trekker mange spurveugler inn mot bebygde strøk, og jakter på småfugl rundt foringsplassene. Mus og fugler som uglar fanger om høsten, lagrer den i hulrom inne i trær eller i fuglekasser. Hvis spurveugla får tak i mange mus, kan den fylle en fuglekasse med slike byttedyr, helt opp til inngangshullet.

Spurveuglelager i fuglekasse

Så stor er en voksen kattugle

Utfløyet kattugleunge

Spurveugle

Kasser til store hullrugere - lag en uglekasse

Opphenging og kontroll av uglekasser

Det kan være tungt å få en stor fuglekasse opp i et tre. Da kan du bruke tau og heise kassa opp. Lar du tauet gå over en grein høyere oppe, så kan kassa henge i tauet mens du fester den til trestammen. Bruk ståltråd rundt både treet og kassa, ikke spiker!

Hvis dere er flere sammen, går arbeidet lettere.

Det kan være vanskelig å finne trær som er gode og trygge å klatre i. Da kan det lønne seg å bruke en stige når du henger opp og når du kontrollerer kassa. Dette er som regel tryggere enn å klatre på greinene. Hvis du velger å klatre, bør du finne et punkt hvor du selv kan sitte over en grein mens du arbeider med fuglekassa. Slå et tau rundt livet og rundt trestammen som sikring.

Ekorn og mår kan lage bol og sove i kassene. De kan også føde ungene sine i uglekasser. Ekornbol bør kastes ut fra kassa når ekornene er ferdige med å bruke den.

Husk flis i kassene

Alle store kasser som er beregnet til ugler eller ender må fylles med treflis i bunnen. Dette fordi disse fuglene ikke bringer med seg noe reirmateriale inn i hultrær og kasser. Bruk tørr, morken flis som du kan smuldre opp med hendene. Fyll minst 10 cm med flis i bunnen av kassa.

Kassemål

Svartspettens reirhull kan være gode reirplasser for mange ugler. En uglekasse er en etterligning av et slikt svartspetthull.

Kattugla er den vanligste ugla mange steder i Norge. De fleste kattuglene hekker på Sørlandet og på Vestlandet. Bor du på Østlandet eller i Trøndelag, kan du også få kattugle i kassa di. Kattuglekassene bør henge 4-5 meter oppe i et tre som står litt åpent til.

Kassa bør være ca. 50-60 cm høy. Sideveggene bør være ca 25 cm brede. Åpningen i kattuglekassa bør være 10-12 cm. Lager du kasse til perleugle, bør hullåpningen være 8 cm. Lag kassene av planker som er minst 2 cm tykke.

Kattuglekassene brukes gjerne av mange andre fugler. Kvinand og laksand hekker i slike kasser. Det samme gjør kaie og skogdue. Noen steder hekker også tårnfalk i store fuglekasser.

Perleugla er den vanligste ugla på Østlandet. Den trives best inne i skog, helst der det er barskog i nærheten. Heng kassa opp 3-5 meter oppe i et tre, gjerne i en skogkant, mot en myr eller mot et hogstfelt. Perleuglekasser kan gjerne henge på en frittstående furu et stykke fra skogkanten.

Vis respekt for uglene!

Noen ugler forsvarengene sine dersom du kommer for nær reiret. I uglas øyne er du et farlig rovdyr som kan spise opp ungene. Da kommer uglemør stupende mot deg, og forsøker å ramme med klørne. Dette kan være svært ubehagelig, og i noen tilfeller også farlig hvis ugleklørne treffer deg i ansikt eller øyne.

Som beskyttelse bør du derfor bruke skinnlue og slalombriller når du skal sjekke en uglekasse hvor det kan hekke kattugle eller haukugle.

Perleugle og spurveugle kan i sjeldne tilfeller gjøre slike angrep, men de er så små at dette sjeldent er så alvorlig som med de større uglene.

I begynnelsen av hekketida kikker perleugla ut av kassa hvis du skraper på stammen. Den forsvarengesten aldri reiret med å gå til angrep.

På grunn av dette reirforsvaret bør kattuglekasser aldri henges opp i hager, rett ved hytter eller steder hvor folk ferdes ofte. Spesielt hvis barn leker i nærheten bør en ikke henge opp uglekasser der.

Fugler du hører, men sjelden ser

Løvsanger

I Norge har vi omtrent 14 fuglearter som hører med til familien som kalles sangere. Det er små fugler, mange med grågrønn fjærdrakt. Sangerne overvintrer i Afrika, og de kommer først tilbake til Norge i mai måned.

Selv om du ikke ser disse fuglene så ofte, så hører du dem. Fugleartene har forskjellig sang. Uten de små sangerne vil det bli stille i naturen om våren.

Løvsangeren er kanskje Norges vanligste fugl. Trolig er det mellom to og ti millioner av dem i landet vårt. Du kan høre dem langs kysten, i skogen og i høyfjellet. Bare det finnes noen puslete, små dvergbjørker, så kan det være nok til at løvsangeren kan hekke på stedet.

Reiret bygger den på bakken inne i en gresstue. Løvsangerne overvintrer sør for Sahara.

Gjøk

Gjøken har kanskje den sangen som er lettest å kjenne blant fuglene i Norge. I mai og juni kan du høre hannens *koko koko* når han leter etter en hunn.

Gjøken har en merkelig vane. Den bygger ikke reir selv og ruger ikke ut egg. Den leter etter småfugler som har egg som ligner på sine egne. Så smetter den inn i reiret og legger ett egg sammen med eggene som allerede er lagt. Fuglen som har bygd reiret klarer som regel ikke å se forskjell på sine egne egg og gjøkegget. Gjøkegget blir derfor ruget ut uten at gjøkmora selv er til stede.

Når gjøken har lagt eggene sine, flyr den tilbake til Afrika. Allerede i juli måned kan den være på plass syd for ekvator. Noen uker senere kommer gjøkungene etter, omtrent til samme sted som foreldrene. Det er litt av en bragd når de ikke har de voksne fuglene til å vise seg vei.

Hvorfor synger fuglene?

Når fuglene synger eller roper, sender de beskjeder til andre fugler av samme art. Hos de fleste spurvefuglene er det hannene som synger, mens hunnene lager mer beskjedne lyder.

En hann synger for å lokke til seg en hunn, og for å fortelle andre hanner at et leveområde er opptatt. Hos en del sangere utvikles sangen etter hvert som fuglen blir eldre. Noen hermer etter andre arter. Slike fugler kan ha svært sammensatt og variert sang.

Mye mer enn sang

Fuglene lager mange lyder som har andre virkemåter enn sangen. De lager lokkelyder for å kalle på hverandre. Når en rovfugl eller et rovdyr er i nærheten, lager de fleste fuglene varsellyder. Ungfugler tigger om mat med spesielle lyder. Disse lydene bruker også hunnene for å tigge hannen om mat før hun skal legge egg.

Når bør du lytte etter fuglene?

Fuglene synger mest når lufta er stille. Da bærer lyden lengst. Før sola står opp, og etter at den har gått ned, har lufta jevn temperatur. Derfor synger fuglene ekstra kraftig morgen og kveld. Når det regner, kjøles lufta ned og får jevn temperatur. Dette er også gode sangtider, og fuglene synger ekstra kraftig etter regnvær.

På Fuglevennen.no finner du spill hvor du kan lære mer om fuglenes sang, og teste dine kunnskaper.

Munk hann

Trostene synger
når det er skumt

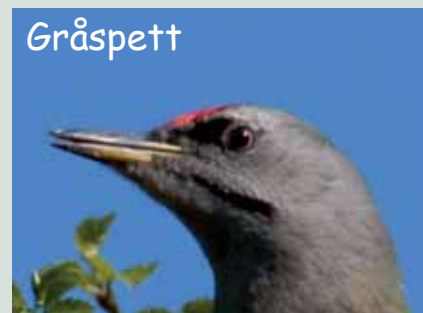
I timen etter solnedgang synger mange småfugler, og uglene starter sin roping.

Slik skiller du fuglene på nebbet

Fuglenes nebb er tilpasset den maten fuglene spiser. Nebbformen er til stor hjelp når du skal artsbestemme en fugl. Her er noen ulike nebbformer. Hvordan tror du de forskjellige fugleartene på disse sidene bruker nebbet sitt?

Vadefugler

Vadefugler er fugler som trives der det er fuktig. De legger gjerne reiret sitt i myrer eller langs vann, og de leter etter maten sin på slike steder. Ofte leter de etter smådyr i mudderbanker langs kysten. Da kan du se dem på lang avstand. De fleste vadefuglene har gode kamuflasjefarger.

Heilo

Heiloen er den vadefuglen du lettest legger merke til i fjellet. Når du kommer gående over lyngheia, varsler heiloen med en litt sørgmodig fløytelyd. Denne er lett å lære og å kjenne igjen.

Heiloen er lett å kjenne igjen med svart underside og mørk overside med små gule og lyse flekker. Mellom det svarte og den flekkete oversiden er det et bredt, hvitt felt, som går fra fuglens panne og helt ned under stjerten.

I trekktiden kan du se flokker med heilo på jorder og i våtmarker.

Storspove

Storspova er en stor vadefugl med et nedoverbøyd nebb. Med dette nebbet kommer fuglen til mellom tang og tare, under tuer og under steiner. Her plukker den med seg småkryp.

Storspova trives best på store myrer, åpne jorder og i kulturlandskapet.

Om våren i hekketida har storspova en trillende lyd som kan høres på langt hold. Den flyr over hekkeplassen og varsler at her har den tenkt å hekke.

Enkeltbekkasin

Enkeltbekkasinen er en av de vanligste vadefuglene i områder der det er store myrer. Den brunspraglete fuglen er ikke lett å se, men desto lettere å høre.

Om våren flyr den høyt oppe i lufta for så å stupe nedover. I dette stupet begynner de ytterste stjertfjærene å vibrere. De lager en mekrende lyd som kan minne om mekringen til ei geit. Det er nok derfor fuglen enkelte steder kalles for mekregauk eller himmelgeit.

Hver med sitt nebb

Vadefuglene er en artsrik og variert fuglegruppe. Du finner dem fra kysten til høyfjellet, og fra våtmarker til de tørreste fjellheier. De ulike levestedene betyr at de også har vidt forskjellig næringsvalg, og måter å få tak i maten sin på. Dette gjenspeiler seg i mange ulike nebbformer. Her er en del vadernebb.

Gluttsnipe

Myrsnipe

Vipe

Sandlo

Tjeld

Boltit

Andefugler

I gruppen andefugler finner vi ender, giess og svaner. Svanene er størst, og de voksne fuglene er hvite. Gjessene er litt mindre. De er enten grå og brune, eller grå og svarte. Endene er minst, og artene har mange forskjellige farger. Hannene har de flotteste fargene, mens hunnene ofte er brunspraglete. De har kamuflasjefarger slik at de er vanskelige å se når de ligger stille og ruger ut eggene sine.

Endene deles i tre grupper etter hvordan de lever. Gressender beiter på land og på vannflaten. Dykkendene dykker ned i vannet og spiser smådyr eller vegetasjon. Fiskendene dykker også, men de er lengre og slankere enn dykkendene. Nebbet er langt, spisst og utviklet til å gripe fatt i småfisk.

Stokkand

Stokkanda er Norges vanligste andeart. Den finnes ved ferskvann over hele landet. På små tjern langt inne i fjellet og ved små parkdammer inne i store byer kan du studere stokkendene. Stokkandhannen kjenner du på et blågrønt hode. På vingen har den et felt med blå fjær. Slike tydelige felter i vingen kalles for et vingespeil.

Hunnen har brune fjær, men et godt kjennetegn også på den er det blå vingespeilet.

Stokkendene hører med til den andegruppe som kalles gressender. Det betyr at de beiter på planter og alger, gjerne langs bredden av vann. Ser du en and som vipper stjerten i været og stikker hodet under vann, er det mest sannsynlig en stokkand. Det kan også være Norges minste and som heter krikkand.

Kvinand

Oppdager du noen mørke ender langt ute på vannflaten på et tjern, kan det være kvinender. Kvinanda er svart på hodet, ryggen og stjerten. På siden har den et stort, hvitt felt. Den har også et hvitt felt på kinnet. Hannen har mye mer tydelig hvitt enn hunnen.

Kvinendene hører med til andegruppen som kalles dykkender. De dykker og svømmer ned i vannet for å finne mat.

Ser du mørke ender som forsvinner under vann, så er det mest sannsynlig kvinand eller toppand. Toppanda har en svart topp på hodet. Når kvinendene flyr i lufta, lager vingene en hvinende lyd. Det er derfor de heter kvinender.

Kvinanda hekker i gamle svartspetthull. Den hekker også i fuglekasser.

Du kan sette opp fuglekasser og få kvinendene til å hekke i dem.

Ender på vannet

Kvinand hunn

Stokkand hann

Du ser tydelig forskjell på dykkender og gressender når de svømmer. Dykkendene har stjerten på vannflaten eller i vannet. Hos gressender stikker stjerten opp fra vannet. Når gressender beiter, stikker de hodet ned mot bunnen mens bakenden rager opp i været. Dykkender tar sats og hopper litt opp før de kaster seg ned og dykker.

Kvinand hann dykker

Stokkender beiter

Ærfugl

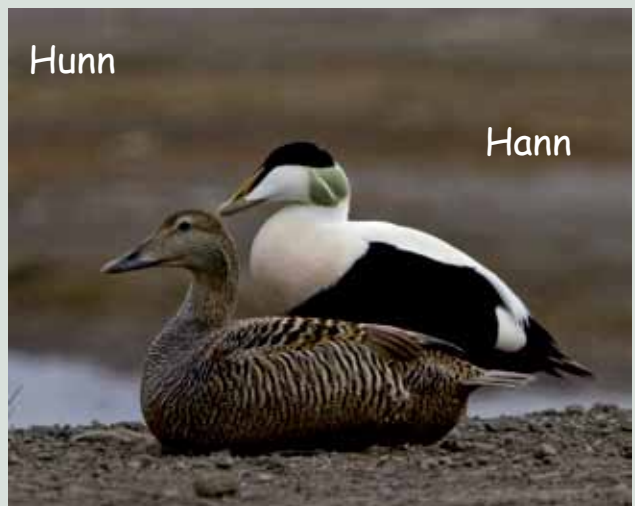
Ærfuglen er kanskje den vanligste andearten langs kysten. Ofte ser du ærfuglene ligge i store flokker ikke så langt fra land. Hannen har hvitt bryst og svart buk. Hodet er også hvitt med svart panne og grønn nakke. Hunnen har mørkt brunspraglet fjærdrakt. På avstand ser ærfuglhunnene helt mørke ut.

Ærfuglene kan noen ganger ruge i store kolonier, og andre ganger mer spredt. Endene napper fjær av kroppen for å lage et mykt underlag i reiret. Ærfugldun er ekstra varm og myk, og har blitt brukt til å lage dundyner av i lang tid.

Reiret ligger gjerne gjemt i en bergsprekk eller under noen busker.

Hunn

Hann

Husk dette når du studerer fuglene:

I hekketida om våren er fuglene ekstra sårbare. Skremmer du en fugl ut av et reir, så ta en rask kikk før du går unna. Det er viktig at eggene ikke blir nedkjølt.

Reir som ligger åpent til med egg er lette å oppdage for kråker og skjærer. Rødrev og mink kan følge luktsporet ditt til reiret. Gå derfor vekk uten å stanse opp ved slike reir.

Det er viktig at fuglen raskt får lagt seg på reiret igjen for å varme og skjule eggene.

Det er forbudt å forstyrre eller ødelegge fuglenes reir, bo, egg eller unger.

Har du satt opp fuglekasser og fått fugler til å hekke der, så er det viktig å huske dette:

Vær varsom når du kontrollerer kassene. Rør aldri egg eller unger.

Kjøttmeisen kan sky hvis du forstyrrer for mye i starten av hekketida.

Svarthvit fluesnapper tåler mer kontroll. Se likevel aldri ned i kassa flere ganger om dagen.

Når det er store unger i kassa kan kattugla angripe deg for å forsvare ungene sine.

Du må alltid ha vernebriller på deg og ei tykk lue når du kontrollerer kattuglekasser.

Perleugle og spurveugle angriper nesten aldri. Banker du på trestammen som kassa henger på, så kikker som regel perleugla ut. Det gjør aldri spurveugla.

Gå aldri i land på små holmer og skjær i hekketida hvis du ser at det hekker fugler der.

Eggene kan bli kalde, ungene kan bli skremt vekk fra foreldrene, og kråker og skjærer kan spise egg og unger. Fugler som skriker og varsler, gir signal om at de har reir, egg eller unger. Trekk deg unna!

Måkefugler

Gruppen måkefugler omfatter måkene, ternene og de måkelignende joene. Det er flere arter måker i Norge. De vanligste artene er disse:

Fiskemåke

Fiskemåka er en mellomstor måke. Den er grå på ryggen, med gule bein og gulgrønt nebb.

Fiskemåkene hekker gjerne i små kolonier, men de kan også hekke enkeltvis. De hekker langs kysten og helt opp i høyfjellet. Hvis du kommer nær reiret dens, varsler den med iltre, litt pipende og jamrende skrik. Mange fiskemåker har funnet ut at det kan være fint å hekke på hustak inne i byer. Der får ikke mink og rødrev tak i egg eller unger. Til gjengjeld er ungene utsatt for å kunne ramle ned fra taket, og å bli påkjørt av biler.

Fiskemåke

Gråmåke

Gråmåka er en stor måke. Den er vanlig langs hele Norskekysten, og gråmåkene setter et eget preg på kysten. De hekker gjerne i kolonier. Noen få gråmåker hekker også i innlandet. Gråmåka har kraftigere nebb enn fiskemåka. Ytterst på undernebbet har gråmåka en rund, rød flekk. Føttene er grårosa.

Gråmåkene roper med dyp stemme. Ungfuglene har mer pipende lyder. Ved søppelfyllinger kan det samle seg store mengder måker om vinteren. Slike måkeflokker består for det meste av ungfugler som ikke har kommet i hekkealder ennå (1-3 år gamle).

Gråmåke

Ungfugl

Voksen

Svartbak

Svartbaken er den største måkearten langs kysten. Den er lett å kjenne igjen på den svarte ryggen, de grårosa føttene og det kraftige nebbet. Sildemåka er en mindre slektning som ligner mye på svartbaken, men sildemåka har gule bein.

Svartbakene hekker gjerne enkeltvis langs kysten. De spiser både fisk, fugl og pattedyr. Rotter og mindre pattedyr er ettertraktet mat. Svartbakene spiser også gjerne egg fra andre måker og sjøfugler, og de forsøker ofte å snappe til seg andunger. Ærfuglunger kan være ekstra utsatt.

Svartbak

Morsomme fakta om fugler

Fuglenes verden er full av utrolige prestasjoner. Mange fugler klarer ting som er helt ufattelige. Her er noen spennende fakta om norske fugler.

Lomvi

Færrest egg

Lomvi og alke legger bare ett egg.

Tyngst

Knoppsvane er tyngst av alle norske fuglearter. Den kan veie opp til 22 kg.

Knoppsvane

Snøugle

Godt syn

Ei snøugle kan se ei mus som beveger seg på mer enn 1 kilometers avstand.

Superhørsel

Perleugla og lappugla hører mus som beveger seg under snøen.

Lappugle

Høyeste hastighet

En vandrefalk som stuper rett nedover i lufta, kan komme opp i rundt 400 km/t.

Lengste trekkroute

Rødnebbterne er trekkfuglen som har lengst reise. Den flyr fra Svalbard til Antarktis og tilbake i løpet av ett år. Det er nesten like langt som to runder rundt jorda.

Flest egg

En blåmeis kan legge opp mot 16 egg, mens en raphøne kan ha kull på 24 egg. Noen ganger kan en andekasse inneholde 25-30 egg. Da er det flere hunnfugler som har verpet i samme reir.

Store matlagre

Det største matlageret som er funnet i en spurveuglekasse i Norge inneholdt 250 byttedyr.

Dykker dypest

Lomviene kan dykke ned til 90 meters dyp for å fange fisk.

Lengste tunge

Svartspetten kan strekke tunga 15 cm utenfor nebbspissen.

Minste fugl

Fuglekongen er Norges minste fugl. En voksen hann veier 5-6 gram.

Rager høyest

En voksen trane rekker 120 cm opp fra bakken.

Største vingespenn

Havørna har størst vingespenn i Norge. Store havørner kan måle 265 cm fra vingespiss til vingespiss.

Sjøfugler langs kysten

Alke

Alkene kjennetegnes på et litt høyt nebb med en hvit stripe tvers over nebbet. De hekker mer fåtallig i fuglefjellene enn lunde og lomvi. Om høsten og vinteren ser du gjerne alker sammen med lomvier ute på sjøen, og det kan være vanskelig å skille disse artene på langt hold.

Alkefugler

Lunde, lomvi og alke tilhører en fuglegruppe som kalles alkefugler. De er spesialiserte havfugler som nesten bare kommer på land for å hekke. De lever veldig lenge, og de legger bare ett egg. Etter hekketiden svømmer de av sted på havet. De dykker og svømmer under vann med vingene, og fanger småfisk.

I april-mai samles alkefuglene i bratte bergvegger langs kysten. De hekker side ved side på smale berghyller. Slike store sjøfuglkolonier kalles fuglefjell. De ligger der fuglene har lett adgang til fisk under hekketiden.

Alkefuglene er overveiende svarte på oversiden og hvite på undersiden. Om høsten og vinteren ser du gjerne alkefuglene langs kysten av Norge, sammen med ender og andre sjøfugler. De fleste av de du ser er ungfugler.

Etter kraftige høststormer kan alker og lomvier bli blåst langt inn over land. Hvis de dumper ned på bakken, kan de ha store problemer med å komme seg på vingene igjen. Av og til blåser det lomvier inn i innlandssjøer som Tyrifjorden, Randsfjorden og Mjøsa. De kan bli værende i sjøene i mange år.

Alkefuglene har gått kraftig tilbake i antall, fordi vi mennesker fisker opp de samme fiskeslagene som disse fuglene lever av. I tillegg trues de av oljeutslipp og garnfiske.

Lunde

Lunden er den mest fargerike av alkefuglene. Den har et høyt, nesten trekantet nebb som er rødt, blågrått og gult. Føttene er oransjerøde, og lundene står oppreist på beina. De mest kjente lundekoloniene i Norge ligger på Runde, Lovunden og Røst.

Lunde

Lomvi

Lomvi

Lomvien har en avlang kropp og et langt, spisst nebb. Langs kroppssidene er den svart- og hvitspraglet. I flukt er den vanskelig å skille fra alke. De største lomvikoloniene finnes på Bjørnøya mellom fastlandet og Svalbard. Lomviene jakter spesielt på lodde.

Storskarv

Hvis du ser en stor, mørk fugl som sitter på et skjær eller et sjømerke med vingene strukket ut, er det stor sannsynlighet for at du har oppdaget en storskarv. Storskarven er en av få sjøfuglarter som har klart seg bra langs Norskekysten de siste 50 årene, selv om mange fiskearter har blitt mer sjeldne og vanskeligere å fange for fiskespisende fugler.

Skarvene svømmer, dykker og fanger fisk. De kan ligge dypt og tungt i vannet. Når de letter, flakser de bortover vannflaten mens de sparker fra med føttene.

En underart av storskarven kalles mellomskarv. Den hekker i Danmark og lenger sørover i Europa. De siste tiårene har denne underarten bredt seg nordover. Nå hekker de langs kysten av Sør-Norge til Rogaland. Kanskje vil de også komme til innlandet, slik de hekker lenger syd i Europa.

Storskarv

Husker du navnene på fuglene i kurs 3?

(Du finner svarene på side 84)

Svar på fugleoppgaver:

Fuglene på sidene 82-83 er:

1:	Enkeltebekkasin	10:	Kvinand (hann)	19:	Storspove
2:	Fiskemåke	11:	Musvåk	20:	Stokkand (hann)
3:	Gjøk	12:	Storfugl	21:	Perleugle
4:	Ærfugl (hann)	13:	Alke	22:	Lirype
5:	Lomvi	14:	Kattugle	23:	Storskarv
6:	Heilo	15:	Havørn	24:	Løvsanger
7:	Svartbak	16:	Gråmåke	25:	Orrfugl (hann)
8:	Spurveugle	17:	Spurvehauk		
9:	Lunde	18:	Tårnfalk		

Fugler jeg har sett:

Fornavn:

Etternavn:

Bostedskommune:

Fugleart:

Antall:

Dato:

Sted:

Opplysningene registreres i *Fugleskole* på nettstedet *Fuglevennen.no*.

Register

Fuglearter som er omtalt i boka.

Uthevet sidetall: side med hovedomtale av arten.

Alke	80	Låvesvale	46
Bokfink	33	Munk	69
Boltit	73	Musvåk	41, 61 , 63
Bjørkefink	33 , 37	Myrsnipe	73
Blåmeis	6 , 50	Nøtteskrike	21
Blåstrupe	30	Orrfugl	59
Dompap	6	Perleugle	64
Enkeltbekkasin	72	Pilfink	12
Fiskemåke	77	Ravn	37
Fiskeørn	63	Ringdue	29
Fjellrype	59	Rødnebbterne	36, 79
Fjellvåk	63	Rødstilk	71
Flaggspett	16	Rødstrupe	35
Fuglekonge	71, 79	Rødvingetrost	39 , 71
Gjøk	68	Sandlo	73
Gluttsnipe	73	Sanglerke	32
Granmeis	6	Sangsvane	36
Grønnfink	13	Skjære	20
Grønnspekk	17	Snøugle	78
Gråtrost	37 , 39	Spettmeis	15
Gulspurv	13 , 71	Spurvehawk	60 , 62
Grågås	44, 70	Spurveugle	65
Gråmåke	77	Steinskvett	30
Gråspett	71	Stokkand	70, 74 , 75
Gråspurv	12	Storfugl	58 , 70
Havørn	41, 61 , 79	Storskarv	81
Heilo	72	Storspove	72
Hønehawk	62, 70	Stær	29 , 35
Kattugle	65	Svartbak	71, 77
Kjernebiter	10, 71	Svarthvit fluesnapper	51 , 71
Kjøttmeis	6	Svartmeis	6
Knoppsvane	78	Svarttrost	38
Kongeørn	63	Svartspett	17 , 76, 79
Kvinand	74 , 75	Taksvale	46
Kråke	21	Tjeld	35 , 73
Laksand	70	Toppmeis	6
Lappugle	78	Trane	42 , 43
Linerle	28	Tårnfalk	60
Lirype	59	Tårnseiler	47
Lomvi	78, 81	Vandrefalk	37, 62, 70
Lunde	81	Vipe	48, 73
Løvsanger	68	Ærfugl	37, 75

Fotografer

Følgende fotografer har bidratt med fuglebilder til denne kursboka:

Per-Göran Bentz: s 62 H nede

Gunnar Gundersen: s 9 H oppe

Erlend Haarberg: s 39 H oppe

Ivar Iversen: s 83 nr 17

Jørgen Kjørven: s 9 V nede, s 14 nede

Terje Kolaas: s 68 V nede, s 82 nr 3

Magne Myklebust: s 52 H nede

Are Solheim: s 34 H oppe

John Stenersen: s 22 nr 1

Halvor Sørhuus: s 62 V nede

Morten Vang/www.fuglefoto.net: s 59 V midt

Trond Vidar Vedum: s 8 V oppe, H nede, s 47 V+H nede, s 76 V nede

Ingar Jostein Øien: s 15 oppe

Thor Østbye: forside

Øvrige fotografier er tatt av Roar Solheim.

